

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ
СІКОРСЬКОГО»**

**Факультет соціології і права
Кафедра філософії**

«На правах рукопису»

УДК 327:341.215.4:316.48(100+477)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Роман БОГАЧЕВ

«20» грудня 2022 р.

**Магістерська дисертація
на здобуття ступеня магістра
зі спеціальності 231 Соціальна робота
на тему: «Міжнародні проекти як
інструмент врегулювання міжетнічних
конфліктів у світі та в Україні»**

Виконав:

студент VI курсу, групи СР-11мп

Мальчевський Ілля Сергійович _____

Керівник:

к.філос.н., доцент, доцент кафедри

філософії

Гераськов Сергій Вадимович _____

Рецензент:

к. пед. н., старший викладач кафедри

теорії та практики управління

Бриль Юлія Олексіївна _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань.

Студент _____

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Мальчевський І.С. Міжнародні проекти як інструмент врегулювання міжетнічних конфліктів у світі та в Україні. – На правах рукопису. Магістерська дисертація за спеціальністю 231 Соціальна робота. – Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", кафедра філософії. – Київ, 2022. – 87 с.

Дисертація присвячена проблемі врегулювання міжетнічних конфліктів за допомогою міжнародних проектів. В роботі узагальнено сучасні теоретичні підходи вирішення міжетнічних конфліктів та проаналізовано досвід застосування проектів у конфліктах в африканському регіоні на Балканах. Проаналізована ситуація з міжетнічною напругою в Україні. В результаті дослідження виведено основні метрики ефективності міжнародних проектів, окреслені типи успішних проектів для зниження гострої фази конфлікту.

Ключові слова: міжетнічні конфлікти, врегулювання конфліктів, міжнародні соціальні проекти, неурядові організації, Балкани, Африка, роми, Україна, міжетнічна напруга.

SUMMARY

Malchevskiy I. S. International projects as a tool for resolving inter-ethnic conflicts in the world and in Ukraine. – Manuscript. Master's thesis on speciality 231 Social work – National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of philosophy – Kyiv, 2022. – 87 p.

The dissertation is devoted to the problem of resolving inter-ethnic conflicts with the help of international projects. The work summarizes modern theoretical approaches to solving inter-ethnic conflicts and analyzes the experience of using projects in conflicts in African regions in the Balkans. The situation with inter-ethnic tension in Ukraine is analyzed. As a result of the study, the main indicators of the effectiveness of international projects are given, and the types of successful projects to reduce the acute phase of the conflict are determined.

Key words: inter-ethnic conflicts, conflict resolution, international social projects, non-governmental organizations, Balkans, Africa, Roma, Ukraine, inter-ethnic tension

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МІЖЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРОЕКТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	6
1.1. Причини та класифікація міжетнічних конфліктів	6
1.2. Сучасні шляхи вирішення міжетнічних конфліктів	14
1.3. Міжнародні проекти: дефініція, особливості, види	19
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ ПРИ ВИРІШЕННІ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ	27
2.1. Досвід країн Африки	27
2.2. Врегулювання збройного конфлікту на Балканах	31
2.3. Міжетнічна напруга в Україні	51
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ	63
3.1. Метрики ефективності міжнародних проектів	63
3.2. Соціологічний аналіз толерантності поліетнічних країн у контексті міжетнічної напруги.	65
3.3. Перспективи запровадження нових міжнародних проектів для запобігання гострих фаз міжетнічного конфлікту	72
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	76
СПИСОК ПОСИЛАНЬ	79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у розкритті можливостей використання нових підходів до вирішення та превентизації можливих конфліктів на території земної кулі. За історію людства було чимало конфліктів, що породжувало велику кількість втрат людського ресурсу та сповільненість темпів розвитку суспільства загалом. З великими темпами глобалізації та можливістю людей країн мігрувати та проходити процеси соціалізації та інтеграції в відмінні до первинних соціальних груп виникають ризики появи ще більше міжетнічних конфліктів причинами яких є багато факторів зокрема відмінність однієї соціальної групи від іншої.

Також міжетнічна напруга та у результаті збройні конфлікти породжує велику кількість мігрантів які у перспективі стають найменш захищеними шарами населення та породжують нові загострення.

На основі оцінки багатьох джерел і причин напруженості в міжетнічних відносинах можна зробити висновки. У практиці диверсифікованих і багатопланових міжетнічних відносин протиріччя є звичним явищем. У деяких сторони, що конфліктують не вагаючись приймають рішення про застосування сили, замість того, щоб вдаватися до способів, що дозволяють вирішувати суперечності в конфліктах іншим шляхом: шляхом мирного вирішення конфліктних ситуацій. Тому науковий аналіз численних міжетнічних протиріч і конфліктів не додає оптимізму. Адже кожна з них може стати великою перешкодою на шляху до встановлення нового міжнародного порядку. Проте досвід показав, що міжнародна спільнота довела засоби вирішення міжнародних суперечок мирним шляхом.

Наукова розробленість проблеми дослідження: проблематикою появи та врегулювання міжетнічних конфліктів займалися такі вчені: J. Lukens 1979; K. O'Sullivan, 1994; G. C. Williams, 1992; C. Zullo, 1999; C. Moore, 2003; B. Schmelzle, 2006; M. Lerma, 2006; J. Coakley, 2009 та ін.

У той же час, тематика дослідження міжнародних проектів у контексті вирішення міжетнічних конфліктів недостатньо розкрита як у вітчизняному науковому полі, так і закордонному.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами кафедри. Магістерську дисертацію виконано на кафедрі філософії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» згідно з ініціативною темою «Загальнонаукові засади та інноваційні практики соціальної роботи».

Об'єкт дослідження: міжетнічні конфлікти.

Предметом дослідження є досвід використання міжнародних проектів в міжетнічних конфліктах.

Гіпотеза нашого дослідження полягає у тому, що міжнародні проекти можуть бути ефективним інструментом врегулювання конфліктів, за умов що вони:

- будуть вузько направлені на конкретні цільові аудиторії;
- матимуть ефект в середньостроковій та довгостроковій перспективі;
- не будуть використані в геополітичних цілях.

Мета дослідження: надати теоретичне обґрунтування потенціалу застосування міжнародних проектів для врегулювання міжетнічних конфліктів.

Для досягнення поставленої мети ми поставили **наступні завдання:**

- розглянути причини та класифікацію міжетнічних конфліктів;
- визначити основні сучасні шляхи їх вирішення;
- проаналізувати досвід застосування міжнародних проектів;
- проаналізувати вплив міжнародних проектів на міжетнічну напругу;
- охарактеризувати метрики ефективності міжнародних проектів;
- обґрунтувати перспективи запровадження нових міжнародних проектів як інструменту вирішення міжетнічних конфліктів.

Методи дослідження. У процесі виконання дипломної роботи освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» було використано сукупність

загальнонаукових та емпіричних методів, зокрема: історичний аналіз, конкретизація, порівняння.

У практичній частині було використано соціологічний аналіз з використанням відкритих масивів даних міжнародних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- узагальнено та систематизовано знання про роль міжнародних проектів у врегулюванні міжетнічних конфліктів.
- визначено критерії ефективності міжнародних проектів у рамках досліджуваної теми
- проведено узагальнення та систематизація даних, соціологічних опитувань в контексті толерантності суспільств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості подальшого розвитку міжнародних проектів задля забезпечення світової безпеки. Крім того, узагальнені результати можуть стати основою для запровадження інноваційних проектів.

Апробація: Матеріали роботи пройшли апробацію на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Глушковські читання» («Академік В.М. Глушков — інформаційне безсмертя. Ідейна спадщина В.М. Глушкова та основні контури майбутнього») (м. Київ, 8 грудня 2022 р.).

Публікації: Мальчевський І. С. Прогнозування соціально-економічних процесів в умовах сучасності. *Академік В.М. Глушков – інформаційне безсмертя. Ідейна спадщина В.М. Глушкова та основні контури майбутнього. Тези доповідей 11-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Глушковські читання»*. Київ, 2022.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох основних розділів, дев'яти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків і рекомендацій та списку використаних джерел, що нараховує 82 найменування. Загальний обсяг роботи 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1. МІЖЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРОЕКТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Причини та класифікація міжетнічних конфліктів

Етнічний конфлікт – це форма конфлікту, в якій принаймні одна сторона розглядає свої цілі з точки зору етнічної приналежності. Це часто стосується таких питань, як політичні, економічні, соціальні, культурні чи територіальні відмінності між етнічними групами. Це одна з головних причин глобальної незахищеності та нестабільності. XX і XXI століття принесли багато конфліктів. Одними з найвідоміших є війна в Іраку, конфлікт у Дарфурі, конфлікт із Ізраїлем та Західною Палестиною, конфлікт у Шрі-Ланці, війна в Косово, конфлікти в Індонезії, Руанді, Індії, Чечні тощо. Багато з цих конфліктів спричинили безповоротні наслідки для довкілля, держав і регіонів. Ці наслідки включали хвилі біженців, економічний спад і проблеми з навколишнім середовищем. Крім того, деякі конфлікти порушували права людини, включаючи злочини проти людства та геноцид.

Люди часто використовують терміни “етнічна приналежність” і “етнічність” як синоніми. Вони обидва належать до групи людей зі спільним походженням. Грецьке слово *ethnos*, що означає етнічну приналежність, ось звідки ці слова. Вивчаючи етнічні конфлікти, люди зазвичай використовують такі терміни, як “общинна група, етнічна спільнота, меншина, нація та етнічна група” як синоніми. Першим елементом ідентифікації етнічних груп є культурні риси, які підкреслюють відмінності між членами групи та іншими членами суспільства, які не мають цих рис. Люди також вважають, що ці культурні риси виділяють їх серед інших груп суспільства. Ентоні Д. Сміт (Smith, 1987) – дослідник етнічності та націоналізму. Він вивчав формування спільнотної ідентичності та визначив її основу в спільному історичному досвіді, міфах про спільне походження, спільній культурі та зв’язку з історичною територією чи батьківщиною. Інші елементи, спільні для етнічних груп, включають релігійні вірування, закони, звичаї, архітектуру та навіть їжу.

Назва групи вказує на її культурне походження та самосвідомість. Для групи важливо мати як матеріальні, так і нематеріальні характеристики, які сприяють їхньому почуттю ідентичності, солідарності та унікальності. Ці характеристики включають спільну культуру, спільні фізичні особливості та будь-які інші відчутні риси, які можуть бути спільні для всіх груп. Групи використовують такі нематеріальні цінності, як солідарність і відчуження, коли визначають свою етнічну приналежність. Ці риси неможливо змінити, і вони за своєю суттю відрізняються від уявних загроз чи реальної шкоди. Коли група стикається з загрозою своїй ідентичності, вона політизує свою етнічну приналежність і стає активною через спільну етнічну приналежність. Багато груп також вважають проміжне середовище священним і відмінним від матеріального світу.

Коли держави мало піклуються про свої етнічні та політичні розбіжності, вони часто викликають великі конфлікти. Це пов'язано з тим, що багато штучних держав, створених колишніми колоніями, не враховують належним чином їх поточний поділ. Їхні уряди не функціонують; з такими неефективними інститутами, як корупція, економічна нестабільність і відсутність іноземної допомоги, малоймовірно, що вони можуть сприяти економічній стабільності. Коли ці проблеми виникають разом із політичними потрясіннями в країні та мобілізацією етнічних груп, це створює нестабільну ситуацію. Коли кілька етнічних груп живуть в одній державі, суперництво між ними може змусити їх мобілізувати армію. Це призводить до дилеми безпеки: оскільки спроби захисту часто загрожують безпеці інших груп, люди з цих інших груп повинні захищати себе. Це лише посилює загальну загрозу з боку всіх груп у державі.

Конфлікти між етнічними групами частіше виникають у державах з декількома етносами; ці держави також можуть пережити насильницький етнічний конфлікт. У цих державах етнічні групи, як правило, знаходяться поблизу кордону або розташовані в безпосередній близькості від сусідньої держави з етнічною приналежністю, спорідненою з їх власною. Це пов'язано з тим, що ці групи високо організовані, зберігають міцну групову згуртованість і

мають батьківщину, яку вони можуть використовувати як базу для своєї політичної боротьби.

Конфлікти між етнічними групами більш ймовірні в державах з обмеженим представництвом етнічних груп у громадських і політичних установах. Деякі обставини підвищують ймовірність етнічного конфлікту, включаючи ненасильницькі політичні дії етнічних груп, яким перешкоджають брати участь у прийнятті державних рішень. Крім того, у державах з авторитарними однопартійними режимами з дискримінаційним законодавством частіше виникають етнічні конфлікти. І навпаки, демократії, зосереджені на інклюзії, політичних дебатах і спробах досягти консенсусу між усіма учасниками, як правило, сприяють ненасильницьким етнополітичним діям і мають меншу ймовірність призвести до повстань чи інших радикальних видів протесту.

Націоналістичні ідеології особливо небезпечні, оскільки вони процвітають у часи політичної невизначеності та економічного спаду. Інші небезпечні національні ідеології включають релігійний фундаменталізм, супрематистські фашистські ідеології та будь-які інші, які сприяють членству за етнічною ознакою. Існує сильна кореляція між ймовірністю насильницького міжгрупового конфлікту та станом міжгрупових відносин між етнічними групами. Якщо конфліктуючі етнічні групи вважають, що їхні претензії непослідовні, або якщо їхні організації та влада змушують їх діяти з більшою ймовірністю, вони ймовірно зіткнуться з конфліктом. Якщо справа, ймовірно, буде успішною або якщо люди відчують себе пригніченими та дискримінованими через свою етнічну приналежність, конфлікт більш ймовірний. Як правило, будь-які лідери чи еліти, які намагаються маніпулювати ЗМІ, можуть збільшити ймовірність насильницьких політичних потрясінь.

Конфлікти між етнічними групами можуть бути спричинені такими економічними проблемами, як занепад, стагнація, регрес і навіть банкрутство. Через ці проблеми багато країн дестабілізуються і відчують більше ненависті всередині суспільства. Дискримінаційні економічні системи, в яких різні етнічні групи мають різний рівень життя, доступ до ресурсів і можливостей, викликають

недовіру і ворожість. Коли економіка країни швидко змінюється, наприклад, від системи централізованого планування до системи вільного ринку, це може спричинити значні потрясіння. Це пояснюється тим, що швидкі економічні зміни спричиняють зростання урбанізації, міграції в міста та інші соціальні покращення, до яких старі політичні та соціальні системи, можливо, не зможуть адаптуватися.

Багато культур стикаються з конфліктами через історичні питання, такі як скарги на культурну дискримінацію чи релігійні обмеження. Додаткові причини конфлікту включають стереотипи та проблемну історію окремих етнічних груп. Крім того, суперечки часто виникають через мовні обмеження та інші культурні відмінності. Щоб пом'якшити ці конфлікти, слід зберегти традиційні методи вирішення спорів, такі як рада старійшин (Ethnic conflict – Dynamics of ethnic conflict, 2015).

Погані побутові негаразди – це термін для позначення дискомфорту і нестабільного стану маси людей. Це може бути спричинено модернізацією, масовими економічними змінами, дискримінацією певного бізнесу чи політичного руху та міграцією населення.

Погані сусідства виникають, коли радикальна політика регіону спричиняє масові зовнішні ефекти, перехресні сторони та вторинні ефекти. Це також може статися, коли бойовики або біженці з сусідніх країн переміщуються в цей район. Їхній приплив може призвести до насильства, заворушень і навіть масових зовнішніх наслідків.

Конфлікти між країнами можуть мати негативний вплив на навколишні території. Це називається «зовнішніми ефектами еліти» і спричинено урядами, які вирішують спровокувати ці конфлікти з політичних, економічних, безпекових чи ідеологічних причин. Крім того, деякі етнічні групи можуть вибрати насильницьку боротьбу, сподіваючись отримати політичну підтримку та вплив на свого передбачуваного опонента (Brown, 2001).

Етнічні та культурні відмінності викликають постійні конфлікти. Це не тому, що люди сприймають ці відмінності як культурні, а тому, що політичні,

економічні чи ідеологічні інтереси спонукають групи воювати одна з одною. Успішного вирішення цих конфліктів не існує – натомість люди повинні навчитися розуміти пов'язані з цим складності. Люди часто борються з культурними відмінностями замість специфічних іноземних звичаїв. Конфлікти між культурами та етнічними групами важко вирішити через численні політичні, економічні та ідеологічні проблеми, що стоять за цими конфліктами. У цих ситуаціях немає простих рішень; люди повинні працювати над ними з терпінням.

Міжетнічний конфлікт – це форма міжгрупового конфлікту, в якому групи з протилежними інтересами розрізняються за етнічною ознакою. Це соціальне явище характеризується високим рівнем суспільно-політичної напруженості, організованими або стихійними насильницькими акціями, а в рідкісних випадках – розгортанням громадянської війни (Халієв, 2013).

Характер будь-якого соціального конфлікту зумовлений комплексом причин і конфліктогенних факторів, пов'язаних з явними та прихованими інтересами сторін. Міжетнічні конфлікти в чистому вигляді зустрічаються майже нечасто. Часто конфлікти, що виникають з економічних, соціально-політичних чи інших нерасових причин, пізніше характеризуються расовою ознакою, якщо, як це часто буває, відбувається протистояння між різними національно-державними структурами або конфлікти всередині держав різних етнічних груп. В той самий час за етнічними ознаками, такими як колір шкіри, мова, національна культура, етнічні звичаї, можуть приховувати й інші суттєві соціально-політичні характеристики.

Одним із головних питань у розумінні природи етнічних конфліктів є питання про їх відношення до феномена етносу. Таким чином, питання про першопричини конфлікту (расовий, національний та етнічний поділ людства), а також про те, чи є сама етнічність джерелом суперечностей і конфліктів, досі залишаються відкритими. Відповіді на ці питання не є однозначними. Тому що між представниками етносів існує не тільки позитивна компліментарність, а й відчуття підсвідомої взаємної антипатії, що зумовлює поділ на «інсайдерів» і «аутсайдерів». Тому в конфліктних ситуаціях виникають супротивність, які

існують між етнічно консолідованими групами людей. частіше виявляються. У конфлікт не завжди бере участь вся етнічна група, вона також може бути його частиною, група з конфліктною напруженістю та потребою вирішувати суперечки. Але навіть у цих варіантах етнічність є лише формою. Найчастіше один народ вступає в конфлікт з іншим не через притаманний йому антагонізм, а через виявлення різних суспільно-політичних інтересів. Тому немає підстав вважати, що напруженість і конфлікти між націями обов'язково викликані тим фактом, що існують різні нації (Мамутов, 1964, с. 37-39).

Існує декілька теорій, що пояснюють причини міжетнічних конфліктів, засновані на досвіді різних регіонів світу. Їх розрізняють за масштабом, соціальною значущістю, походженням, зростанням напруженості, міжнаціональні конфлікти мають одну «кінцеву природу», що сприяє етнічній мобілізації. їх глибоке коріння – порушення прав того чи іншого етносу, етносу, справедливості та рівноправності в міжнаціональних відносинах.

Безпосередньою причиною етнічних конфліктів можуть бути територіальні, економічні, політичні, соціальні, психологічні та інші суперечності. Найчастіше виникає поєднання кількох причин для виникнення конфлікту. Найважливішу роль у виникненні конфлікту відіграє суб'єктивний фактор, що значно ускладнює його перебіг і можливість вирішення.

Міжнаціональний конфлікт набуває особливого забарвлення під впливом релігійного чинника. Аналіз конфліктів у Нігерії та Боснії свідчить про те, що роль релігійного чинника в ідеологічному забезпеченні конфліктуючих сторін дуже велика і досить часто є безпосереднім причинним фактором зіткнень.

Основою етнічного конфлікту є проблеми й суперечки, що виникають у процесі етнічних відносин. У багатонаціональній країні будь-яка проблема, яка б вона не була – економічна, політична, культурна – завжди має національний характер. Виникнення та гострота етнічних конфліктів значною мірою залежать від побудови багатонаціональної держави та її національної політики.

Однією з основних причин міжетнічних конфліктів є суперечність навколо територій. Проблема зазвичай полягає в тому, що внаслідок численних міграцій

населення, завойовницьких походів та інших геополітичних процесів територія етнічного розселення в минулому неодноразово змінювалася, так само змінювались і кордони держави. У зв'язку з цим існують територіальні претензії, і були наведені аргументи на користь попередніх претензій про належність територій певним народам. А час, від якого відраховується етнічна приналежність спірної території, сторони обирають довільно, залежно від цілей сторін. Через свою складність і суб'єктивність територіальні спори є найскладнішими й практично неможливими для вирішення (Халієв, 2013).

Політичні причини конфліктів пов'язані з етнотериторіальними проблемами. Йдеться насамперед про проблему створення етносами самостійних територіально-державних утворень. Більшість етносів на планеті не мають власних самостійних національно-державних утворень. У зв'язку з економічним і культурним розвитком етносів та зростанням їхньої етнічної свідомості серед них виникають рухи, які мають на меті створення незалежної національної держави. Такий рух зазвичай виникає, якщо етнічна група на певному етапі своєї історії вже мала державність і згодом її втратила. Політичні передумови конфліктів виникають і тоді, коли частину етносу (як і цілі народи) обмежують або позбавляють політичних і особистих прав і свобод на підставі державної (етнічної) приналежності. Поділ етнічних груп на «корінні» та «некорінні», «титультні» та «нетитультні» також породжує політичну та правову нерівність, а отже, може бути причиною міжетнічних конфліктів.

Економічні причини етнічних конфліктів також різноманітні. Перший – це боротьба різних етносів за матеріальні ресурси та майно, найціннішими з яких є земля та надра. Природа конфлікту полягає в тому, що всі сторони конфлікту намагаються обґрунтувати свої права на користування землею та природними ресурсами. Міжетнічний конфлікт може бути наслідком роздробленості, нерівномірного розвитку, нерівномірної модернізації «ядра» або етнічно-етнічної «периферії» околичних націй у поліетнічній державі. У цих випадках причиною формування та прояву національної єдності стає економічна

нерівність між різними етнічними групами, що розглядається як колективний етноетнічний гніт (Ethnic conflict – Types of ethnic groups, 2015).

Етнічний конфлікт може виникнути через соціальні причини, соціальну напруженість. Це відбувається під час соціальних криз, коли створюються умови для соціально-політичного протистояння та конфліктів, у тому числі етнічних. Цей конфлікт спостерігається в поліетнічних державах, де існує соціальна неоднорідність за національною територією. У цьому контексті виразного національного забарвлення набули питання соціальної незахищеності, безробіття, етнографії тощо. У престижних зусиллях існує конкуренція між номінальними та неномінальними етнічними групами. Іноді етнічний конфлікт може бути ефективним засобом «зливу» соціальних вибухів у міжетнічне протистояння (Халієв, 2013).

Однією з причин етнічних конфліктів можуть бути етнокультурні, зокрема мовні проблеми. У випадках, коли не задовольняються етнокультурні запити етносу, не створюються умови для вивчення та користування рідною мовою, або проявляється мовний шовінізм, це призводить до міжнаціональної напруженості та потенційних конфліктів. Водночас слід зазначити, що мова йде не про суто етнокультурні проблеми, а про певні соціальні інтереси, які стоять за ними. Наприклад, надання статусу держави лише титульній нації в поліетнічній державі посягає на значення мов інших етнічних груп і стає засобом зайняття ключових позицій у суспільстві, тобто надає представникам титульної нації певні привілеї.

Величезну роль у формуванні міжрасової напруженості відіграють психосоціальні причини. Як масовий психологічний стан, міжетнічна напруженість є суттю емоційної «зарази», що виявляється у вигляді духовної індоктринації та роздратування. Припинення і несправедливість нації, особливо у давні часи існують в історичній пам'яті. Міжрасова напруженість також характеризується психічним станом, таким як колективний невротизм. Цей стан характеризується підвищеним емоційним збудженням, яке може призвести до різноманітних негативних переживань: тривоги, занепокоєння, дратівливості,

розгубленості та безнадійності. Відносини між «сусідами та незнайомцями» є більш поляризованими – аборигени оцінюються більш позитивно, а незнайомці – більш негативно. Психологічний стрес створює міжрасові проблеми, засновані на чутках, дезінформації та провокаціях – реальних і уявних (Нікіфоров, 1994, с. 115-119).

В епоху інформаційного суспільства стан масового невротизму значною мірою залежить від ролі ЗМІ. Позитивний і негативний вплив засобів масової інформації на громадську думку зумовлено одночасним поширенням суперечливих суджень і переконань, які можуть мати принципово суперечливий характер. Як наслідок, важко адекватно локалізувати людей в оточенні, а люди оцінюють події некритично, що часто призводить до загальної апатії та соціальної розгубленості. На свідомість тих, хто займається конфронтацією, впливає не раціональний аналіз, а енергійні, наполегливі, часті та безпідставні висловлювання. Людина набуває характеристики імпульсивності, здатності планувати відносно короткочасну діяльність. Цей стан сприяє інерційному та примітивістському компонентам мислення та поведінки людей, допомагає контролювати окремих лідерів бойовиків у цілих групах і групах (Солдатова, 1995, с. 115-118).

Про етнічний конфлікт як про такий говорять тоді, коли відбувається організаційне становлення національного руху або є суспільно-політична сила, яка має на меті забезпечити етнонаціональні інтереси певного народу чи етнічної групи та для досягнення цієї мети прагне змінити чинна ситуація в культурно-мовній. При цьому етнічний конфлікт завжди є політичним явищем, оскільки для розв'язання проблем у культурній, мовній чи соціально-економічній сферах, чи досягнення інших національних цілей, як правило, необхідно використовувати політичні шляхи та методи.

1.2. Сучасні шляхи вирішення міжетнічних конфліктів

Теоретичні пояснення походження та етнічної приналежності також пропонують різні пояснення етнічних конфліктів. На думку примордіалістів,

етнічна приналежність сама є джерелом конфлікту, тоді як інструменталісти бачать причину конфлікту як раціональну поведінку еліти, яка прагне досягти своїх політичних та економічних інтересів. Конструктивістські концепції конфліктного потенціалу в конкретній соціальній системі (Spicanova, 2011).

Для вивчення причин етнічних конфліктів у постбіполярному світі було розділено два основних підходи, які роблять акцент на етнокультурних чи соціально-економічних причинах. Перший підхід асоціюється переважно з терміном «нудьга» чи невдоволення і розуміє етнічні образи, чи етнічну ненависть як основне джерело самих конфліктів. Дискримінація етнічної групи, влада чи етнічна приналежність, етнічна фрагментація та культурні відмінності, такі як мовні, релігійні чи племінні (Spicanova, 2011), здебільшого пов'язані з початком конфлікту.

Другий підхід базується на соціально-економічних чинниках і характеризується «жадібністю» (скупість). Це модель бунту (повстанська модель). У ньому важливу роль відіграють еліти, які прагнуть просувати передусім економічні інтереси через повстання проти влади. Проте їхні справжні інтереси маскуються під етнічні, щоб отримати максимальну підтримку. Очевидно, що модель може бути пов'язана з інструментальним розумінням етнічної приналежності. Феарон і Лайтін з'ясували, що спалах і повстання були ймовірні в економічно нестабільних і занедбаних штатах, де поліція та армія недостатньо сильні, щоб запобігти заворушенням. Злочинна діяльність у конфлікті дає вищу віддачу, ніж класична робота, і повстанцям, як економіці кульгавих, нічого втрачати.

Автори Феарон і Лайтін, крім економічних умов, вказують на демографічні та географічні фактори. Ризик повстання вищий у державах із великою кількістю населення, яку важко контролювати. Важливу роль відіграє також розташування повстанців у важкодоступних районах та наявність діаспори (розподіл представників певної групи) (Феарон – Лайтін, 2003).

Експерти Світового банку Хеффлер і Пол Кольер відомі своєю економетричною моделлю, яка вивчає причини громадянських воєн. Головною

причиною конфлікту вважалось повстанське угруповання, яке стосувалося переважно економічної вигоди. Ймовірність вибуху конфлікту збільшується з доходом і можливістю повстання, і повстанці будуть стояти за центральну владу, лише якщо це економічно доцільно зробити. Повстанці прагнуть не тільки перемогти в конфлікті, але особливо одержати важливі ресурси та нелегальну торгівлю. Боротьба за політичну владу є інструментом здобуття економічної влади (Spicanova, 2011).

Деякі автори відкидають дихотомію жадібність – образа і пояснюють спалах етнічного конфлікту різними впливами. Майкл Браун (2001) підкреслює, наскільки вирішальними є структурні фактори, політичні, економічні, соціальні та культурні. Структурні фактори передбачають приклади цих слабких держав, проблеми внутрішньої безпеки, викликані появою злочинних угруповань, та етнічну географію через змішування різних етнічних груп. Політичні фактори включають рівень демократизації, політичну культуру еліт, які дискримінують певні етнічні групи або пропагують одну національну ідеологію. Економічні та соціальні чинники, зокрема соціальна нерівність, військова економіка, зміни соціальної структури в результаті економічного розвитку. Культурні фактори, такі як військова історія країни, культурна дискримінація та демографічні зміни.

Звідси випливає, що етнічний конфлікт є відносно складним явищем, причину якого визначити важко. Крім того, рідко це лише етнічна несправедливість, а здебільшого тут грає роль, а також політичний та економічний аспекти. Якщо конфлікт переходить у повну силу або етнонаціональна група залишається мирним шляхом, на нього сильно впливає реакція центральної влади.

Гераклід (1989) поділяє стратегію держави на дві групи: політику «заперечення» (заперечення) і політику «прийняття» (acceptance). Політика заперечення не визнає неприйняття сепаратистської групи як виключної етнічної групи чи нації, а не як сторони конфлікту. Швидше, політика приймається шляхом визнання повстанців законним гравцем у суперечці як іншої етнічної групи, яка має право впливати на своє становище в державі. Політичне

неприйняття може включати такі екстремальні дії, як вигнання, переміщення, інституційна дискримінація (сегрегація) та асиміляція з панівною етнічною групою. Цю тактику навряд чи будуть робити опозиційні партії, а тому є односторонніми актами влади, які необхідно здійснити.

Політика, прийнята Гераклідом, класифікується як процес добровільної інтеграції проти асиміляції, захисту меншин, демократії, консолідації. унітарна держава, федералізм або розширена автономія, конфедерація або територіальне відділення за згодою центрального уряду.

Барса (1999) використовує відносно подібні методи класифікації для контролю етнічних конфліктів як стратегію центрального уряду, але приходять до дещо інших висновків. Загалом він розрізняє три основні підходи до управління конфліктами: реалістичний, розподільний та адаптаційний. Реалістичний підхід позначає метод застосування, і влада бачить, що актор повинен використовувати силу, щоб залякати опонентів, і силу й наполегливу роботу, щоб досягти контролю над конфліктом. Такий підхід є недоречним, оскільки він не розглядає суть конфлікту і повертає його до латентної фази, яка з часом може знову загостритися. Розподільний підхід пропонує політичний компроміс шляхом перерозподілу переваг та ведення боротьби. Суть етнічних конфліктів – це основні цінності та ідентичності, які важко розділити, тому, як зазначає автор Барса, найкращим підходом є адаптаційний підхід. Цей напрямок дійсно пропонує справедливий перерозподіл переваг від взаємного визнання переважно конкурентних груп, що є важливим для вирішення етнічних конфліктів.

Дотримуючись цих загальних підходів, Барса також виділяє приклади негативного та позитивного вирішення етнічного конфлікту. Цікаво, що сецесія порівнювала Геракліта в негативному дозволі. Як повідомляє сучасність, це зазвичай супроводжується переміщенням, насильством та нехтуванням можливою появою нових меншин на відчужених територіях. Тому не до такого демократичного варіанту. Негативні рішення далі класифікують примусову етнічну асиміляцію або так звані етнічні чистки, де гасять або вбивають.

Оскільки останній приклад показує етнічне домінування, яке контролюється етнічною групою і не може повноцінно брати участь у суспільному житті. Для етнічного домінування можна вказати, наприклад, на епоху апартеїду в Південній Африці. Серед позитивного вирішення конфлікту, визначеного як пристосування, федералізм відносить єднальну демократію та полікультурну інтеграцію. Федералізм може забезпечити територіальну та адміністративну автономію, тоді як консолідаційна демократія підходить культурним групам у плюралістичному суспільстві, вона забезпечує нашу спільну владу. Багатокультурна інтеграція задовольняє потреби знедолених етнічних меншин, які вони не можуть перейти на рівень національностей, і підтримує лише індивідуальні громадянські права (Dial, 1999).

Загалом у площинах вирішення етнічних конфліктів автори погоджуються щодо необхідності подолання так званої дилеми безпеки між етнічними групами. Взаємна недовіра виникає насамперед через недостатню інформацію про наміри суб'єктів спору, нечіткість прийняття договорів та їх різні інтерпретацій, що часто призводить до їх подальшого порушення (Spicanova, 2011).

Для відновлення довіри автори Дональд Ротшильд та Девід Л. Лейк дали наступне: демонстрація поваги, спільна влада, вибори, регіональна автономія та федералізм. Взаємна повага сторони конфлікту може бути пов'язана з вищезазначеним підходом. Спільна влада вимагає не створення представницької урядової коаліції, а спільної етнічної меншини в уряді та військових. Виборча система має сприяти залучення етнічних меншин до прийняття політичних рішень. Автономія і федералізм забезпечують ступінь децентралізації, необхідний для формування довіри меншин (Rothchild-Lake, 1998).

З іншого боку, існує точка зору Чіами Кауфмана, який стверджує, що дилемі безпеки етнічного конфлікту можна усунути шляхом повного відокремлення конкуруючих етнічних груп. Через інтенсивне насильство етнічна приналежність стає ключовим маркером, що відрізняє різні групи від корпоративної спільноти. У цій ситуації навіть помірні шанувальники вважаються небажаними й не можуть бути змінені взаєморозумінням між

акторами, необхідним для вирішення спору про спільне життя. Тому вирішити їх можна лише шляхом відокремлення різних етносів (Spicanova, 2011).

Тому можна зробити висновок, що більшість авторів вважають федералізм, автономію та інші політичні системи, які враховують інтереси меншин і дозволяють їм відносно ефективно співіснувати, найбільш доцільним рішенням етнічних конфліктів. У питанні сецесії сецесійні території розглядають такий конформізм, як домінування, і навіть автори приходять до протилежної точки зору. (Frimmel, 2017)

1.3. Міжнародні проєкти: дефініція, особливості, види

У сучасному розумінні проєкт — набір дій, що необхідні для реалізації певної ідеї. Історично склалося так, що проєкти є невіддільною частиною суспільного життя. Навіть у давні часи ми можемо побачити найвідоміші проєкти людства, наприклад проєкт Великої піраміди Гізи, 2570 рік до нашої ери, археологи й досі сперечаються, щодо шляхів реалізації такого роду проєкту. В стародавніх записах зазначаються згадки, стосовно відповідальних за спорудження кожної грані піраміди, у сучасному розумінні, це були б менеджери

Разом з тим, неможливо не згадати Велику китайську стіну, 208 рік до н.е., проєкт її будівництва вже мав задатки з сучасного проєктного менеджменту.

У контексті нашого дослідження, необхідно надати повне пояснення та характеристику таких понять, як проєкт та міжнародний проєкт, їх особливості та види.

Зазвичай дослідження проєкту відбувається через конкретний кейс (вже реалізований проєкт), однак дефініцію та їх особливості розглядаються у переважній більшості через призму управлінської діяльності.

Проєктом можна назвати серію завдань, які необхідні для реалізації певного задуму.

Можемо виділити таку спрямованість міжнародних проєктів у сучасному світі: екологічні, безпекові, туристичні, транспортні, соціальні, економічні, сільськогосподарські й т.д.

У сучасному світі у цей час реалізуються безліч міжнародних проєктів, різних типів, різної тривалості та з різною метою, водночас для нашого дослідження були обрані саме міжнародні соціальні проєкти та проєкти, які допомагають у врегулювання міжетнічних конфліктів та зменшенні міжетнічної напруги.

Міжнародні проєкти найчастіше реалізуються міжнародними організаціями. Майже половина держав, які пережили конфлікти різного роду, у тому числі і міжетнічні повертаються до стану конфлікту протягом п'яти років після підписання мирової угоди. Наведене свідчить про недостатність наявного миротворчого інструментарію міжнародної спільноти у порівнянні зі складними викликами встановлення тривалого стійкого миру в постконфліктних суспільствах (Bryden та ін., 2005). Відтак завданням громадянського суспільства у таких країнах є створення дієвої концепції повернення до мирного життя поза конфліктом.

Безумовно, провідна роль у формуванні постконфліктних концепцій у міжнародних організаціях належить Організації Об'єднаних Націй. У 2005 році організація заснувала Комісію ООН з розбудови миру, яка зосереджується на стратегіях подолання конфлікту та відновлення мирного життя після завершення розвитку країни. Відтоді Організація Об'єднаних Націй накопичила значний досвід у розробці конкретних методів подолання наслідків конфліктів у всьому світі. Практика ООН свідчить, що існують спільні принципи та цілі, реалізація яких сприятиме зниженню ризику конфлікту, зміцненню інституційних механізмів подолання наслідків, закладенню підвалин стійкого миру.

У світі створюються спеціальні установи та організації, які постраждали від міжетнічних конфліктів. У сучасному світі працюють спеціалізовані дослідницькі центри, які вивчають можливості комунікаційних стратегічних завдань у постконфліктному миробудуванні та запобіганні терористичним актам.

Так, у 2000 р. за ініціативою Південноафриканської комісії правди та примирення в Кейптауні було створено Інститут справедливості та примирення

(IJR). Сьогодні географічні межі IJR охоплюють не тільки Південну Африку, а й увесь регіон Центральної, Східної та Південної Африки.

Основною метою організації є розвиток національного підходу до правосуддя перехідного періоду та примирення в Африці. Діяльність організації зосереджена в чотирьох основних програмах:

- сприяння розбудові миру;
- постійний діалог;
- комунікація, адвокація та стратегія;
- громадська думка та політичні дослідження. (Роль міжнародних організацій у постконфліктному миробудівництві: комунікаційний вимір, 2020).

Отже, основні напрямки діяльності Інституту спрямовано на інформаційну роботу, що лише підкреслює важливість комунікації у концепції правосуддя перехідного періоду і постконфліктного миробудівництва. IJR організовує і мотивує процеси суспільного примирення у різних сферах. Інститут присуджує щорічну Премію примирення окремим особам, громадам або організаціям Південної Африки, які так чи інакше сприяли примиренню. Важливу роль в організації суспільного примирення і відновлення справедливості у постконфліктних країнах відіграє Міжнародний Центр Правосуддя Перехідного Періоду (МЦППП), створений у 2001 р. (Стратегічна роль комунікації в концепції перехідного правосуддя: міжнародний досвід постконфліктних суспільств, б. д.) за ініціативи Фонду Форда для допомоги країнам і суспільствам подолати наслідки важких конфліктів у тому числі й міжетнічних. Експерти центру консультують та спрямовують зусилля місцевих організацій і органів влади по впровадженню правосуддя перехідного періоду в багатьох державах світу, навіть там, де відсутні офіси МЦППП.

Теоретичні положення та аналіз світової практики показують, що основним завданням повернення до мирного життя після конфлікту є поєднання різних елементів, але роль комунікаційних елементів має стратегічне значення. Інформаційна діяльність та обмін міжнародними організаціями та інституціями дають змогу різноманітним країнам ефективно використовувати світовий досвід

подолання наслідків криз та вирішення гострих і болючих проблем постконфліктних суспільств. (Zakirov, 2019, с. 30).

Міжнародні неурядові організації (далі – МНУО) є недержавними акторами, оскільки їх діяльність не обмежується однією країною. Хоча коло інтересів окремих неурядових організацій (далі – НУО) може бути різним, вони мають одну мету – соціальну орієнтацію та захист міжнародної громадської думки, що, своєю чергою, відображається на неприбуткових інтересах усіх НУО. Відокремлені від держави благодійні та громадські організації існували в багатьох історичних умовах, але НУО – це насамперед сучасне явище.

Систематизуючи методи дослідження різних дослідників, можна поділити становлення та розвиток МНУО на кілька етапів. З розширенням прав людини в Європі та на Західному континенті у 18-19 століттях з'явилися численні організації як інструменти для задоволення потреб громад, захисту їхніх інтересів або просування нової політики. Під час свого візиту до Сполучених Штатів у 1831 році французький письменник Алексіс де Токвіль наголошував на важливості «політичних зв'язків» як демократичних інститутів, надзвичайно численних і впливових у Сполучених Штатах. Нові правові норми для приватних компаній, що з'явилися в той час, надали організаціям сучасні юридичні повноваження та посилили захист від державного втручання. (Токвіль, 1999, с. 162–168) (Paul, б. д.)

Так, перші неурядові організації з'явилися у 18 столітті. Перша правозахисна НУО стала результатом діяльності аболіціоністів, які сформували трансатлантичний суспільний рух за скасування чорношкірого рабства. Ця тенденція до прав людини виникла наприкінці вісімнадцятого століття. У США та Англії й представлені такими організаціями: Пенсільванське товариство проти рабства негрів (1775 р.); Нью-Йоркське вільне суспільство (1785 р.); Британське товариство за скасування работоргівлі (1787 р.). Ці організації вплинули на формування національного законодавства, наприклад ухвалення британського парламенту про заборону работоргівлі (1807 р.) і міжнародні переговори. У 1839 році, після тривалої співпраці, було створено Британське та

Міжнародне товариство боротьби з рабством, яке досі існує як найстаріша міжнародна правозахисна організація, тепер відома як Міжнародний інтернаціонал боротьби з рабством (Вейсбродт та ін., 2001, с. 9).

Міжнародний комітет червоного Хреста був заснований у 1863 році, незабаром після утворення Всесвітньої асоціації YMCA Асоціація молодих християн (YMCA) у 1855 році. Протягом століть ці незалежні асоціації підіймали багато питань, зокрема прав жінок, бідності, алкоголізму та муніципальної реформи. Однак НУО отримали значний політичний вплив лише після Другої світової війни, оскільки зі створенням Організації Об'єднаних Націй (ООН) кількість НУО почала зростати в геометричній прогресії. Важливо, що з моменту свого створення в 1945 році Організація Об'єднаних Націй підтримує зв'язки з НУО, що представляють громадянське суспільство в усьому світі (Keane, 2003, с. 49).

Термін «НУО» з'явився в словнику міжнародної політичної науки з утворенням Статуту Організації Об'єднаних Націй. Вперше він був використаний на конференції ООН у Сан-Франциско в 1945 році через необхідність розрізняти права участі міжурядових спеціалізованих установ і приватних міжнародних організацій у Статуті Організації Об'єднаних Націй. З огляду на це, міжнародні НУО вперше були визнані суб'єктами міжнародного права в Статуті ООН, який запровадив стандартизовану модель співпраці між акторами світової спільноти. Однак НУО ще не набули повного легального статусу (Котенко & Карпенко, 2004, с. 75) (Martens, 2003, с. 15).

Стаття 71 Статуту Організації Об'єднаних Націй передбачає, що міжнародні неурядові організації мають бути включені до системи Організації Об'єднаних Націй, і роз'яснює зміст співпраці з Економічною і Соціальною Радою, яка обмежується консультаціями. Зокрема, у статті зазначено, що «Економічна і соціальна рада має повноваження вживати відповідних заходів для консультацій із зацікавленими неурядовими організаціями з питань, що належать до її компетенції» (Статут Організації Об'єднаних Націй, 2005).

У міжнародному праві та в документах міжурядових організацій термін «неурядові організації» найчастіше застосовується до організацій, які мають міжнародний характер, під яким розуміється або територіальне охоплення певною діяльністю, або членство в цій НУО організацій різних країн світу.

Міжнародна класифікація неприбуткових організацій (МКНПО) визначає основні характеристики НУО: 1. Організація, тобто існує певна інституційна реальність. У деяких країнах це підтверджується статтями про реєстрацію. 2. Конфіденційність, тобто відокремленість від державних установ. Некомерційні організації не входять до складу державних установ. Вони є «недержавними», оскільки вони структурно відокремлені від засобів управління. 3. Автономність, здатність контролювати свою діяльність. Це означає, що вони повинні мати власні внутрішні процедури управління та користуватися великою автономією. 4. Невигідний розподіл. Прибуток має залишатися в статутному капіталі організації для подальшого існування, а не розподілятися між власниками, членами чи засновниками. Це відрізняє неприбуткові організації від приватного бізнесу. 5. Добровільність, що означає реалізацію концепції свободи участі та волонтаризму (Salamon & Anheir, 1996).

На думку У. Ільницької, суть визначення поняття «міжнародна неурядова організація» у науковій літературі вживається щодо організацій, що діють на національному, субрегіональному, регіональному чи міжнародному рівні, як суб'єкта міжнародних відносин; реалізація різноманітних інтересів (економічних, професійних, освітніх) (Ільницька, 2012, с 85).

Заслуговує на увагу позиція П. Смілтнекса, згідно з якою кожна «міжнародна неурядова організація», незалежно від її території чи національності її членів, має місцеперебування в даній країні та підпорядковується її законам, як і будь-яка інша організація. Вчений також вважає, що МНПО тепер це те, про що думає і називає себе сама організація, або те, що вона думає і називає конкретним суб'єктом міжнародного права, державою чи міжурядовою організацією, тому в міжнародному праві діяльність має міжнародний характер. НУО вважається не міжнародною

організацією, а національною організацією, створеною відповідно до законодавства даної країни. (Смітнекс, б. д.)(Khar, 2019).

Висновки до розділу 1

Отже, етнічний конфлікт, це форма конфлікту, що має свою специфіку кульмінацією якого є збройне протистояння. Етнос це група людей яка ідентифікує себе за певними ознаками, зазвичай це корінне населення певної території з власним культурним кодом, об'єднані однією расовою приналежністю. В нашому дослідженні велику роль грають саме першопричини появи таких конфліктів, думки науковців з цього приводу різняться. Ми розглянули основні причини таких конфліктів: економічні, історичні, нерівний доступ до ресурсів, дискримінація в поліетнічних країнах, обмеженість юридичних прав тощо. Гострі фази етнічних конфліктів притаманні країнам, у яких є один домінуючий етнос, одразу відбувається поділ за «кастами» на «першосортних», «другосортних» і так далі.

Розглянувши питання сучасних підходів до вирішення міжетнічних конфліктів, можемо стверджувати, що універсальної форми для вирішення таких конфліктів, адже залежить від багатьох факторів. Погоджуємось з думкою авторів Феарона та Лайтіна, щодо того, що не лише економічний фактор створює ризики та умови для ескалації гострої фази міжетнічного конфлікту, а й географічні та демографічні. Однак, вплинути на такі фактори як географічна передумова неможливо.

Без комплексного підходу у питанні етносів, з боку влади та сторонніх організацій, у випадках, коли державна інституція не достатньо усталена та авторитетна. Негативними методами вирішення конфліктів можна назвати примусову асиміляцію, етнічні чистки і т. д. Водночас ми дотримуємось думки дослідника Барса, щодо можливості вирішення питання міжетнічних конфліктів позитивним шляхом, а саме: децентралізація влади, впровадження демократичних інституцій, інтеграція не домінуючого етносу до влади та налагодження діалогу зокрема.

У підрозділі 1.3. ми надали визначення поняття міжнародний проект. В свою чергу проект ми визначили, як сукупність дій, необхідних для досягнення певної мети у визначені терміни. Проекти можуть бути як індустріальні і соціальні, так і спрямовані на побудову миру. Міжнародним проектом можемо вважати, будь-який, проект до якого певною мірою залучена інша країна чи представники іншої країни чи країн (міжнародній організації), саме тому ми приділили велику увагу дослідженню такого явища, як міжнародні неурядові організації, саме вони є рушійною силою міжнародних проектів.

Загалом цей базис дозволить нам дослідити конкретні приклади міжетнічних конфліктів та намагання міжнародної спільноти знайти вирішення цієї проблеми.

РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ ПРИ ВИРІШЕННІ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

2.1. Досвід країн Африки

Окрім складної продовольчої ситуації на Африканському континенті, це не єдина наявна проблема. Африка є одним із найпроблемніших регіонів планети, тому світова спільнота зосереджує на ньому увагу. Численні внутрішні та міждержавні суперечки по всьому континенту негативно впливають на безпеку міжнародної спільноти. У колоніальний період тут було задокументовано 35 конфліктів, під час яких загинуло 10 мільйонів людей, більшість із яких були мирними жителями. Більшість населення залишилося без житла та роботи, мільйони людей вирішили тікати проти власної волі. Відхід наддержав від африканських справ спочатку призвів до зменшення кількості та гостроти конфліктів у регіоні, однак згодом старі конфлікти знову виникли та виникли нові (Irobi, 2005).

Протягом XX століття Африку називали палаючим континентом. Від мису Горн до Середземного моря точився колоніальний конфлікт, формувалися нові нації, військові угруповання переходили одна від одної, відбувалися громадянські війни. Історія зараз повторюється. Сепаратизм, міжетнічні та релігійні конфлікти, прагнення до землі, води та корисних копалин на тлі зростання населення та стрибка цін на продовольство знову призводять до того, що континент палає. Зона нестабільності, яка виникла в Сомалі, зараз поширилася на Ефіопію та Еритрею, Судан, Чад, Кенію. Багато проблем, з якими сьогодні стикається Африка, безпосередньо пов'язані з колоніалізмом і де колоніалізмом. Наприклад, кордони багатьох колоніальних держав були встановлені без урахування історичних, економічних чи етнічних факторів. Тому етнічні кордони в Африці безпосередньо не пов'язані з кордонами країни, це призвело до того, що на цьому континенті мало моноетнічних народів (Мадагаскар, Лесото, Ботсвана) (Irobi, 2005).

Геноцид в Руанді. Під час геноциду в Руанді 1994 року (також відомого як геноцид тутсі) члени етнічної групи хуту в східно-центральної африканській

країні Руанда вбили приблизно 800 000 людей, переважно з меншини тутсі. Спровокований націоналістами хуту в столиці Кігалі, геноцид поширився по всій країні з тривожною швидкістю та жорстокістю, оскільки місцеві чиновники та уряд, де домінують хуту, підбурювали звичайних громадян взяти зброю проти своїх сусідів. Коли Патріотичний фронт Руанди під керівництвом тутсі захопив контроль над країною під час військового наступу на початку липня, сотні тисяч руандійців загинули, а два мільйони біженців, переважно хуту, втекли з Руанди, загостривши те, що стало повномасштабним гуманітарним спалахом.

На початку 1990-х років Руанда була невеликою країною з переважно сільськогосподарською економікою та однією з найбільш густонаселених країн Африки. Близько 85 відсотків населення є етнічними хуту; решта тутсі та невелика кількість тва, корінна група пігмеїв Руанди.

Руанда була частиною Німецької Східної Африки з 1897 по 1918 рік, а після Першої світової війни Руанда разом із сусіднім Бурунді стала протекторатом Бельгії.

Під час колоніальних днів Руанди правлячі бельгійці віддавали перевагу тутсі, а не хуту, що посилювало тенденцію меншини пригнічувати більшість, створюючи спадщину напруги, яка вибухнула насильством ще до того, як Руанда здобула незалежність.

Революція хуту 1959 року змусила 330 000 тутсі покинути країну, зменшивши їх до меншини. На початку 1961 року переможні хуту змусили монарха Руанди тутсі залишити у вигнанні та проголосили країну республікою. Бельгія офіційно надала Руанді незалежність у липні 1962 року після референдуму ООН того ж року.

У роки незалежності насильство на расовому ґрунті тривало. У 1973 році військовий блок привів до влади Хувенала Хабіаріману, поміркованого генерал-майора хуту.

Будучи одноосібним лідером уряду Руанди протягом наступних двох десятиліть, Хабіарімана заснував нову політичну партію, Національний революційний рух розвитку (NRMD). Його було обрано президентом згідно з

новою конституцією, ратифікованою в 1978 році, і переобрано в 1983 і 1988 роках, коли він був єдиним кандидатом.

У 1990 році Руандійський патріотичний фронт (RPF), в основному біженці тутсі, вторгся в Руанду з Уганди. Хабіарімана звинуватив тутсі в причетності до Патріотичного фронту і заарештував сотні. Між 1990 і 1993 роками урядовці очолили масову різанину тутсі, яка вбила сотні людей. Припинення вогню в цих бойових діях призвело до переговорів між урядом і РПФ у 1992 році (History.com Editors, 2009).

Громадянська війна в Нігерії, також відома як війна Нігерія-Біафра, велася між 1967 і 1970 роками між федеральним урядом Нігерії та сепаратистським штатом Біафра.

Після здобуття Нігерією незалежності в 1960 році нова нація прагнула об'єднати групи, розділені за расою та релігією, процес, який призвів до напруженості, яка завершилася двома військовими переворотами лідерів на півночі країни. Народ ібо проголосив незалежність своєї батьківщини на сході в 1967 році після державного перевороту на півночі, який призвів до вбивства солдатів і мирних жителів. Тепер вона відома як Республіка Біафра, а Одумегву Оджукву є її лідером. FMG Нігерії (Федеральний військовий уряд) не дозволить багатому нафтою сходу відокремитися, незважаючи на визнання деякими африканськими країнами та мовчазну підтримку таких країн, як Франція та Ізраїль. (Ogbonna, 2017)

У запеклій битві, що зав'язалася, FMG переважаючими силами безжально відбивала бійців Біафри. Цивільне населення Біафри жахливо постраждало, повідомлялося про масові вбивства, коли солдати ФМГ просувалися вперед, і після того, як нігерійський уряд заблокував Біафру та відмовив Червоному Хресту в допомозі, почався голод. Оскільки світ стояв осторонь і ігнорував розгортання гуманітарної катастрофи, сотні тисяч людей померли від недоїдання, перш ніж опір у Біафрі було придушено в 1970 році. Республіка Біафра припинила своє існування після того, як її урядовці здалися в січні 1970 року (Fid Backhouse and others, 2022).

Під час Громадянської війни в Нігерії, за оцінками, понад один мільйон людей загинули від етнічних чисток або голоду, переважна більшість із них від голоду.

Серед багатьох миротворчих проектів на теренах Африки варто приділити увагу проекту Дослідницької ради соціальних наук (SSRC), а саме Африканській мережі розбудови миру. Ціль проекту: інтегрувати науковців з Африки до світової наукової спільноти, розширити їх поле досліджень та аналітики в області миробудівництва. Спосіб: надання грантів (стипендій) африканським науковцям (African Peacebuilding Network, б. д.).

Зазначивши SSRC, не можемо не згадати про корпорацію Карнегі, яка теж веде діяльність у напрямку миробудівництва, діяльність у контексті Африки полягає зокрема у координації проектів з обміну даними про конфлікт, для кращого розуміння їх причин (African-Led Peacebuilding Data Initiatives | Sustainable Peace in Africa | Carnegie Corporation of New York, 2018).

Водночас в Африці діють не тільки миротворчі місії ООН, організація War Child International, що складається з трьох філій реалізує проекти на допомогу дітям, що постраждали від насильства в регіоні. Зокрема активну проектну діяльність впроваджують у Руанді та Центральноафриканській республіці.

Основні вектори діяльності:

- Захист дітей від небезпеки у зонах конфліктів (співпраця з урядами, населенням).
- Допомога молодим сім'ям, підтримка громад в зонах конфліктів.
- Освітні проекти для дітей.
- Проект спрямований на надання можливості молодим людям самостійно ескалювати обговорення та допомогу у вирішенні певних проблем їх регіону. (Policies and reports, б. д.).

2.2. Врегулювання збройного конфлікту на Балканах

До війни в Україні самим нестабільним геополітичним простором у Європі були Балкани. Тут і проблеми в Албанії, Болгаро-македонський конфлікт. Затяжний конфлікт між Грецією і Туреччиною через спірні територіальні води в Егейському морі та Кіпру. Не дивно, що саме Балкани були першим регіоном, де в конфліктну ситуацію втрутилось НАТО. Зазвичай Альянс був і є лише спостерігачем у конфліктах.

Безумовно пойнятий тлінням конфлікт є косівські події, які цієї осені знову про себе нагадали. Конфлікт в Боснії є не тільки міжетнічним, але й міждержавним (Сербії та Хорватії). В Косово внутрішній міжетнічний конфлікт набув міжнародного через ескалацію, яка потягнула за собою втручання в конфлікт Альянсу.

Через складний рельєф Балкан місцеві народи були дещо ізольовані від іншого світу. Історично склалося, що на цій території відбувались численні війни, які дійшли до наших днів у вигляді численних конфліктів.

Після другої світової війни відбулося насильне об'єднання різномірних народів у штучну державу Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (СФРЮ), що у 1990 роках привело до Балканської війни. Розпад СФРЮ, що складалася з шести республік: Сербії, Хорватії, Боснії і Герцеговини, Македонії, Словенії, Чорногорії, та двох автономних країв, що були у складі Сербії – Косово та Воєводини, супроводжувався політичними та військовими конфліктами, що переросли у справжні війни. СФРЮ була політичним продовженням Королівства сербів, хорватів та словенців (СХС), створене на територіях, де проживали південнослов'янські народи у складі

Австро-угорської імперії. Ця імперія припинила своє існування восени 1918 року через поразку в Першій світовій війні. В 1929 році СХС стало Королівством Югославія.

Першими в 1991 році від СФРЮ від'єдналися Словенія і Хорватія. У Словенії з югославською армією відбулася «Десятиденна війна» (27.06-06.07.1991 р.), внаслідок якої загинуло 66 осіб та було укладено угоду про

виведення частин ЮНА із території Словенії з проголошенням її державної незалежності.

Якщо Словенії вдалося здобути незалежність після 10 днів не досить інтенсивних боїв, то в Хорватії 1991 року розпочалася тривала війна між урядом Хорватії та республікою, заснованою сербською меншиною за підтримки югославських військ.

У Хорватії Югославська народна армія, маючи підтримку місцевої сербської національної меншини (13% від населення республіки), посприяла створенню сепаратистського об'єднання Республіки Сербська Країна (РСК) з центром у місті Кнін. Поразка погано озброєного хорватського війська у другій половині 1991 року привела до втрати 27% території Хорватії. У 1992 році військово-політична обстановка у Хорватії стабілізувалася і надалі Загреб відвойовував невеликі частинки своєї території.

На початку травня і на початку серпня 1995 року Хорватія провела успішні військово-визвольні операції “Блискавка” та “Буря”, які дозволили повернути більшість територій, окупованих ще з 1991 року. Досвід Хорватії маж певне значення для України, оскільки хорватам також довелось повертати частину своїх територій у першу чергу шляхом воєнних дій. У хорватів є і досвід використання миротворчих сил, проте він радше негативний. На думку хорватів, (у період 1991-1994 роки) миротворці більше заважали, ніж допомогли, оскільки вони фактично зафіксували лінію розмежування між хорватськими військами й тимчасово окупованих територіями, проте міжнародного мандата та політичної волі для повернення цих територій не було.

У 1995 році мандат миротворчої місії ООН було змінився і без міжнародних проєктів повернення тимчасово окупованих територій у мирний спосіб не було б можливим.

Схожим з українською була й інформаційна війна у Хорватії. ЗМІ посилено, дезінформувало про діяльність органів влади Хорватії. Хорватська сторона була звинувачена в агресії незважаючи на те, що в цей час сама ледь відбивалася від нападників, а політичну еліту Хорватії всіх її прихильників

звинуватили у фашизмі. Югославія на той час також використовувала радянські надбання стосовно гібридної війни.

Події розгорталися так:

- з'явилися блокпости в районах компактного проживання нацменшини;
- з сусідньої країни масово прибули добровольці;
- поява на територіях кадрових військових з іншої країни;
- нацменшини озброюються зацікавленими особами й перетворюється на військово-сепаратистську більшість.

Робимо припущення, що куратором цих дій могли бути владні структури російської Федерації, зокрема генеральний штаб та розвідка.

Югославський напрямок на той час очолював генерал Служби зовнішньої розвідки рФ С. Іванов, який у часи нападу на Україну у 2014 році став главою президентської адміністрації.

Тобто сценарій хорватської війни писався Кремлем. Для того, щоб скомпрометувати хорватських добровольців заготовлювались численні фейки, а саме про захисників Вуковара було підготовлено провокаційний телесюжет про катування та знущаннями з маленьких дітей. Хорватський досвід нагадує про ще один фактор перемоги – бойовий дух. Хорватські солдати, які захищали власну домівку були добре умотивованими. Попри те, що у той час діяло ембарго на постачання зброї у колишню Югославію, хорвати мали моральну перевагу на полі бою.

Наприкінці 1991 року з метою подолання наслідків окупації 27% хорватської

території був створений уряд національного порятунку на чолі з Ф. Грегуричем, до якого увійшли представники всіх політичних сил країни. Уряд пропрацював рік за який зумів перевести економіку країни на військові рейки, зупинив падіння основних промислових та сільськогосподарських чинників, налагодив ефективний менеджмент на державних підприємствах, спонукав приватні підприємства до праці на благо загальнодержавних інтересів. Розпочався ріст економічних показників.

Військовим шляхом хорвати повернули віддалені від хорватсько-сербського кордону території. Перемозі Хорватії сприяв розлад лідерів сербських сепаратистів у Хорватії та Боснії з президентом Сербії Слободаном Мілошевичем, внаслідок чого Сербія навіть скоротила розмір допомоги сепаратистам.

Під час підготовки «Бурі» хорвати знали, що на допомогу сепаратистам війська Сербії не підуть, оскільки С. Мілошевич отримав гарантії від міжнародних чиновників про юридичну недоторканість за воєнні злочини, у разі припинення військової допомоги сепаратистам. Отже, коли «Буря» почалась і у штабі сепаратистів дістали запечатаний конверт з інструкцією як діяти у разі нападу, то там було лише одне слово «відступайте». Це остаточно деморалізувало керівництво Республіки Сербська Країна. Хорватські військові відкрили коридори для проходження цивільного населення та військових, які виявили таке бажання на територію Сербії. Це стало передумовою здобуття Хорватією остаточної перемоги.

Відмінність хорватського сценарію полягав і в тому, що жодна політична сила Хорватії не виступала за від'єднання територій, при, тому що до повномасштабного вторгнення всі ці Партії за життя, Опоблок відкрито заявляли такі тези. Конфлікт у Хорватії був не тільки міжнаціональним, але і міжрелігійним православних з католиками.

Успіху Хорватії сприяли й ряд зовнішніх чинників. зовнішнім факторам. Певну роль зіграло і негативне ставлення міжнародної спільноти до лідера сепаратистів М. Мартича, який у 1995 році відхилив мирний план Z-4, що передбачав надання хорватським сербам автономії, на межі з федеративним статусом, не зважаючи на те, що офіційний Загреб, цей план погодив. План був підготовлений спільно послами США, РФ, ООН і Франції, і неприйняття його сепаратистами стало одним із вирішальних чинників подальших подій.

Хорватські війська під час переможної операції не дійшли до Подунав'я, оскільки це призвело б до зіткнення чоло в чоло з військами Сербії й потягнуло б велику кількість людських втрат.

Повернення Подунав'я мирним шляхом стало можливим завдяки міжнародному посередництву. До переговорної групи входили представники ООН, сепаратисти та представники інших країн. До того ж протягом усього часу між керівництвом Хорватії та лідером країни-агресора С. Мілошевича завжди існувала таємна комунікація.

Міжнародно-правовою основою для реінтеграції Подунав'я стала Ердутська угода, укладена 12 листопада 1995 року, яка встановлювала перехідний період реінтеграції – з початку 1996 до середини січня 1998 року. З 15 січня 1996 року Рада безпеки ООН запровадила у хорватському Подунав'ї перехідну міжнародну адміністрацію UNTAES, яку очолив авторитетний американський генерал Жак-Пол Клайн.

Основні пункти мирного плану включали демілітаризацію території, утворення підрозділів поліціантів на перехідний період, початок розмінування, реалізація пілотних проєктів з повернення біженців, реінтеграція системи освіти, культури, охорони здоров'я, комунальної й транспортної інфраструктури, зв'язку.

Хорватська сторона провела чергову амністію для сепаратистів та зобов'язалася провести в перехідний період місцеві вибори на тимчасово окупованих територіях.

Щодо амністії хорватська сторона переконана, що вона вносила смуту у ряди сепаратистів, оскільки заставляла їх замислитись чи варто скористатися нею, в той час, як відмова від амністії змусила б їх боротися до останнього.

Голова ЦВК Хорватії на той час Бранко Хорватина пояснював, що всі розуміли, як голосуватимуть місцеві на територіях, не підконтрольних уряду, та усвідомлювали можливість фальсифікацій, але важливим було те, що вибори проводилися за Хорватським законодавством і за лише тих політичних сил, які зареєстровані в правовому полі Хорватії. За виборчим процесом слідувала місія ООН. Крім того, усі переселенці з тимчасово окупованої території мали право проголосувати на виборчих дільницях по всій Хорватії. Ці голоси додавалися до

підсумкових результатів виборів на неконтрольованій частині, коригуючи їхній результат.

В середині 1996 р. після проведення демілітаризації, запрацювала перехідна поліція, особовий склад якої напередодні закінчення перехідного періоду автоматично був зарахований до МВС Хорватії. Усі райвідділи наполовину складалися з місцевих сербів, на половину із хорватів. Патрулювали у змішаному складі. Райвідділи мали по два співкерівники (серб і хорват). У райвідділах існувала заборона на політичні розмови. У цій поліції працювали колишні поліціянти сепаратистів, які не брали участі у бойових діях. Ця вимога поширювалася і на хорватів. Траплялися випадки, коли працівники писали рапорти щодо неможливості сумісної праці, тоді з ними працювали психологи. Однак якщо таке рішення було остаточним, брали інших поліціянтів.

Тогочасний керівник перехідної поліції, заступник МВС Йоско Морич заявляв, що жоден поліціянт серб із тих, хто служив сепаратистам, у перехідний період не вчиняв нічого поза законом. Перехідний період тривав два роки. За пів року до завершення на тимчасово окупованих територіях платіжним засобом стала хорватська валюта, на прикордонних переходах між цими районами та з Сербією й Угорщиною з'явилися митні пости Хорватії. За час перехідного періоду президент Хорватії кілька разів відвідував тимчасово окуповані території, туди їздили «потягом миру» дипломат і журналісти.

Для справедливості треба відмітити, що на територіях які були реінтегровані у мирний спосіб досі виникають конфлікти на міжнаціональному рівні, у той час на територіях, які були відвойовані таких конфліктів практично не трапляється, оскільки, де була війна, людей, що підтримували б сепаратистів майже не залишилось.

Після укладення Ердутської угоди був створений урядовий Комітет з питань мирної реінтеграції, а за кілька місяців до закінчення перехідного періоду – Національна комісія з встановлення взаємної довіри. Надалі була створена спеціальна урядова програма відбудови житла для сербських меншин. Таким чином уряд за підтримки міжнародної спільноти підтримував колишніх

сепаратистів, у той час, як хорватські переселенці починали відбудову свого житла власним коштом.

Якийсь час у покинутих будинках хорватських переселенців мешкали місцеві серби або серби-переселенці (з Боснії), і їх виселення було проблемним.

Вселяє надію для України приклад Вуковара – міста-героя, де 70% житлового фонду було зруйновано. На сьогодні це місто оновилося у ньому практично не залишилося зруйнованих об'єктів. Хоча відголоски війни чути й досі. Коли таблички держустанов почали дублювати кирилицею (сербською), це викликало обурення місцевих хорватів. Однак за втручання держави конфлікт був вичерпний.

Найбільш кривавою із Югославських війн стала війна в Боснії й Герцеговині, 43% населення республіки якої складали босняки-мусульмани, 31% - православні серби й 17% - хорвати-католики. Етнічна мапа країни нагадувала печворк, бо часто представники різних націй багато років мирно жили в одному селі або у сусідніх містечках, створювали родини.

У лютому 1992 року в Боснії й Герцеговині відбувся референдум за незалежність від Югославії, за яку проголосувало 99%. Явка складала 63%, оскільки етнічні серби переважно бойкотували референдум, у той час, як мусульмани й хорвати здебільшого підтримали незалежність.

Під час перших конфліктів на міжетнічному підґрунті, югославська армія перейшла до місцевих сербських політиків, які хотіли збереження Боснії у складі малої Югославії. Малу Югославію мав намір створити президент Сербії С. Мілошевич, до її складу мала ввійти й Боснія та Чорногорія, остання проти цього не заперечувала, а от незалежність Боснії вартувала життів близько 100 тисяч людей.

Розклад сил був таким. Босняки-мусульмани боролися за незалежність спочатку разом з хорватами, надалі хорвати стали виступати за приєднання територій, у яких переважали хорвати до незалежної Хорватії, а серби — за приєднання населених сербами земель до Сербії. Кожні з них намагалися встановити контроль над якомога більшими територіями.

Босняки-мусульмани не мали підтримки із зовні, у той час, як така підтримка була у хорватів та сербів, тому вони досить швидко почали втрачати території. Місто Сараєво, мешканцями якого переважно були мусульманами кілька років було в облозі армії боснійських сербів, які закріпилися у горах над містом і постійно обстрілювали цивільне населення. Аrenoю боїв між босняками та хорватами став Мостар у Герцеговині, під час яких було зруйновано символ міста – давній міст.

У східній Боснії боснійські мусульмани опинилися в оточенні боснійських сербів у кількох анклавів з центрами в м. Сребрениця, Жепа і Горажде. Кілька років серби намагалися взяти їх. У 1993 році у цих містах розмістили миротворців ООН і їх було проголошено зонами безпеки.

У липні 1995 року армія боснійських сербів для захоплення анклавів боснійських мусульман Сребрениця і Жепа втілила операцію «Кривая 95». На той час у Сребрениці дислокувалися біля 570 голландських миротворців, у Жепі кілька десятків українських миротворців.

11 липня армія боснійських сербів, що складалася з добровольців з Греції та Росії, здолала опір загонів боснійських мусульман і увійшла до Сребрениці. Літакам Альянсу, які вели вогонь по танках армії Младича, довелося припинити вогонь, оскільки останні погрожували знищити миротворців, що базуються в Сребрениці.

Кілька тисяч боснійських мусульман, переважно жінок і дітей, сховалися в сусідньому селі Поточари на голландській миротворчій базі. Серби змусили миротворців видати своїх чоловіків – понад 300 боснійців віком від 14 до 70 років.

Під час операції сили боснійських сербів захопили кілька тисяч боснійців, яких на кілька днів перевезли у віддалені райони і розстріляли, поховавши тіла в братських могилах. Після Сребрениці армія боснійських сербів планувала взяти Жепа. Серби знову погрожували знищити українських миротворців, дислокованих у місті Жепа, якщо їх атакуватимуть літаки союзників.

Під час тривалих переговорів українським миротворцям вдалось вмовити Ратко Младича дозволити евакуацію з анклаву всього цивільного населення як наслідок врятувати кілька тисяч людей 28 серпня 1995 року сараєвський ринок Маркале (Сараєво та Горажде мало статус зони безпеки під контролем НАТО) обстріляли з міномета, внаслідок чого загинули 43 цивільні людини. У відповідь Альянс розпочав операцію *Deliberate Force*, у рамках якої авіація бомбардувала позиції армії боснійських сербів. З 30 серпня по 15 вересня на системи ППО Боснії було скинуто понад тисячу авіабомб. Це змусило останніх погодитися на перемир'я та переговори. Під тиском західних країн і Росії 14 грудня 1995 року Слободан Мілошевич, Франьо Туджман і Алія Ізетбегович підписали в Парижі Дейтонську мирну угоду, яка офіційно завершила війну в цій країні та поклала початок введенню 60-тисячного контингенту Альянсу до Боснії (Ерман, 2020).

Білл Клінтон у своїх мемуарах «Моє життя» зазначив, що ООН так само як і сили Альянсу НАТО і США показали своє безсилля проти боснійців. Саме після різанини у Сребрениці Альянс відмовилося від принципу «двох ключів», відповідно до якого ООН мала право вето на операції Альянсу в країні. 20 грудня 1995 року у Боснії й Герцеговині були розгорнуті Сили втілення миру (ІФОР). Ця подія вважається початком нової доби в євроатлантичній безпеці. Така масштабна миротворча операція за межами території НАТО стала безпрецедентним кроком, і була наслідком Дейтонських мирних угод, підписаних у листопаді 1995 року у Дейтоні (США) між сторонами громадянської війни у Боснії й Герцеговині, ініціаторами яких були США та Велика Британія. Метою цих угод було повернення до мирного життя після Силам втілення миру було надано річний мандат для контролю над втіленням військових чинників Дейтонської мирної угоди. Вони мали покласти край бойовим діям, розмежувати воєнні сили Боснійської Федерації та Республіки Сербської, передати території, згідно з мирною угодою, цим новоутвореним державам, та також розмістити збройні сили й важке озброєння сторін у визначених місцях та сховищах.

За рік ІФОР у цілому справились з поставленими завданнями, бойові дії були припинені, а війська розмежовані. Понад 350000 військових було демобілізовано, понад 6000 одиниць важкої зброї – знищено. Проте найважливішим досягненням цієї операції було те, що Альянс в особі сили ІФОР продемонстрував, що міжнародна спільнота не допустить відновлення бойових дій і єдиним шляхом для Боснії та Герцеговини є мирний. Це мало історичне значення, оскільки слугувало прикладом того, що для збереження миру світова спільнота здатна об'єднатися. Попри те, що на сьогодні НАТО не було настільки рішучим, якби хотілося Україні у російсько-українській війні, однак фундаменти нового світового порядку були закладені саме ІФОР.

Судячи з того, що ми маємо на зараз, Росія висновків не зробила, але світ уже змінився, тому ми бачимо об'єднання не тільки європейської спільноти, а і світової задля встановлення миру в Україні.

Правонаступником сил ІФОР наприкінці 1996 року стали сили СФОР (сили стабілізації). Попри те, що сили СФОР продовжували виконувати стримувальну роль, їх завданням було створення таких умов, за яких мирний процес набув би подальшого розвитку, а також допомога цивільним організаціям, таким як Управління Верховного комісара ООН з питань біженців, місії ООН у Боснії та Герцеговині, місії Організації з питань безпеки та співробітництва у Європі та Міжнародному трибуналу з питань злочинів, вчинених у Югославії.

Фактично Дейтонські угоди стали наріжним каменем невдоволення сербів, поділом Республіки Сербії на дві частини, що лише ескалювало міжетнічну напругу.

Юридично за угодою, країною керують три представники сербів, хорватів та босняків. Президія контролює зовнішню політику країни, та федеральний уряд. Боснія та Герцеговина все ще розколота за етнорелігійним принципом.

До завершення війни боснійських сербів вже звинувачували у ситуації в Сребрениці. У листопаді 1995 року Міжнародний трибунал стосовно Югославії звинуватив Ратко Младича у відданні наказу знищити мусульман у Сребрениці. У

2008 році в Сербії знайшли і арештували Караджича, вже в 2011 році до нього приєднався Ратко Младич, їх відправили до Гааги.

2003 року у селі Поточари поблизу Сребрениці за участю Білла Клінтона було відкрито меморіал жертвам геноциду. На 2018 рік на цьому кладовищі було поховано понад 6 600 осіб, поховання продовжуються і надалі, оскільки рештки тіл знаходять поблизу Сребрениці.

У 2016 році трибунал визнав Караджича винуватим за більшістю звинувачень, а саме в організації геноциду мусульман у Сребрениці, і засудив до ув'язнення на строк 40 років. У 2019 році вирок змінили на довічне ув'язнення

У листопаді 2017 року Младича було визнано винуватим у тому числі у геноциді та засуджено до довічного ув'язнення.

Президент Югославії Слободан Мілошевич втратив владу після «бульдозерної революції» в жовтні 2000 року. У червні 2001 року його видали Гаазькому трибуналу, де його звинуватили у причетності до військових злочинів у Хорватії, Боснії та Косово. Проте, засудити не встигли, оскільки у березні 2006 року він помер у камері. (Слободан Мілошевич помер від інфаркту міокарда, 2006)

Сребрениця стала причиною глобальних змін в уряді Нідерландів, а саме відсторонення прем'єр міністра. На це вплинув вирок Верховного суду Нідерландів. (Суд визнав часткову провину Нідерландів у загибелі 350 боснійських мусульман під час геноциду в Сребрениці, 2019).

У контексті аналізу Югославської війни та шляхів вирішення її наслідків заслуговує на увагу і Косівський сценарій. У вересні 1991 року на території Косовського автономного краю була проголошена Республіка Косово, яку визнала лише Албанія. У 1996–1997 роках ці території стали наповнюватися біженцями сербами із Хорватії та Боснії й Герцеговини. У 1998 році сутички між поліцією і націоналістами переросли в масштабний збройний конфлікт між югославською армією й Армією визволення Косова.

Югославська армія розпочала етнічні чистки й до 1999 року бойові дії набули характеру геноциду. Тоді також завдячуючи Росії та її праву вето Рада

Безпеки ООН не вчинила потрібних дій для припинення гуманітарної катастрофи. СРЮ до складу якої входили тоді Сербія та Чорногорія взяла участь у перемовинах лише після втручання НАТО.

Причинами конфлікту стала нездатність керівництва Соціалістичної Республіки Югославії визначитись стосовно Косова, надавши йому національно-культурну автономію, та вибір силового шляху урегулювання конфлікту. До чинників, що спровокували конфлікт відносять і економічні, які стали наслідками економічної блокади Югославії.

Ще одним чинником стало укріплення позицій сусідньої Албанії, яка після багаторічної ізоляції стала грати відчутну роль у південній частині Балкан. Албанія неодноразово заявляла, що вона не залишиться осторонь у випадку поширення конфлікту в Косово, а косовські албанці за необхідності можуть розраховувати на моральну підтримку та військову і матеріальну допомогу

Рада Безпеки ООН 1 квітня 1998 року проголосувала за оголошення ембарго на постачання озброєнь Югославії з метою сприяння досягнення миру і стабільності в Косово. Ембарго стало результатом зустрічі міністрів закордонних справ США, Великобританії, Росії, Німеччини, Італії та Франції, що входили до Контактної групи, яка 25 березня 1998 р. в Бонні ухвалила заяву про шляхи резолюція врегулювання ситуації в сербському краї Косово.

Резолюція Ради Безпеки закликала уряд Югославії терміново вжити усіх необхідних заходів для досягнення політичного розв'язання проблеми Косово через виконання рішень Контактної групи, припинити всі дії сил безпеки Югославії щодо цивільного населення, вивести їх з Косово, забезпечити постійний та ефективний моніторинг на конфліктній території; сприяти поверненню біженців, надання гуманітарної допомоги тощо. Водночас Резолюцією було запропоновано керівництву косовських албанців засудити всі терористичні акти та вжити заходів для припинення терористичної діяльності із відмежуванням від сепаратистських цілей.

На кінець 1998 року у Косово склалася гуманітарна катастрофа, понад 300 000 жителів вимушено покинули домівки, воєнні дії попри переговорний процес

не зупинився. Не дали результатів і два раунди переговорів, проведених за міжнародного посередництва у французькому Рамбуйє проєкт щодо забезпечення автономії Косова в межах Федеративної Республіки Югославії, був ухвалений албанською делегацією, однак відхилений Белградом.

Операцію «Елайд форс» було розпочато у березні 1999 року. Операція проводилась 78 днів, без втрат з боку Альянсу було здійснено понад 38 тис. бойових вильотів. 10 484 вильотів здійснено з метою завдання авіаційних ударів, які були спрямовані щодо об'єктів протиповітряної оборони Федеративної Республіки Югославія. НАТО з метою мінімізувати кількість жертв серед цивільних застосовувало найсучаснішу зброю точного наведення. Цілі узгоджувались на кількох рівнях командування.

У червні 1999 року в Косові було розгорнуто сили КФОР (від англ. Kosovo Force, збройні сили в Косові), керівництво якими здійснює НАТО, та налічує велику кількість країн з усіх частин світу, у тому числі й з України (History, б. д.).

Однією з головних ознак суверенітету держави є недопущення втручання у свої внутрішні справи, тому світова спільнота неоднозначно сприйняла такий крок Альянсу. Особливо бурхливою була реакція росіян, які під гаслами слов'янської єдності стали на захист міжнародного права. Попри те, що приписи міжнародного права не завадили їм у свій час ввести війська у Чехословаччину в 1968, в Афганістан, стати причиною воєнного стану в Польщі у 80-х роках. На разі під час подій 2014 року та те, що відбувається в Україні з 24 лютого 2022 року, удари Альянсу по Югославії для росіян є тим прапором, яким вони розмахують на виправдання своїх дій.

Разом з тим слід зазначити, що Югославія союзником Росії та Білорусі ніколи не була. У минулому Російська імперія використовувала сербів для реалізації своїх цілей на Балканах, що Югославія розуміла, намагаючись дотримуватись балансу. Під час панування комуністичного режиму Й. Броз Тито Югославія навіть була країною налаштованою опозиційно до СРСР, яка сповідувала політику неприєднання, що не могло не дратувати Москву.

Вищенаведене свідчить не про підтримку Росією «братів слов'ян», а супротив домінуванню Альянсу як на Балканах, так і в усьому світі, при, тому що геополітичний вплив Москви зазнає скорочення.

Геополітичне значення втручання НАТО в югославський конфлікт висвітлює амбіції Альянсу стосовно світового лідерства як міжнародної інституції, вага якої має переважувати ООН і ОБСЄ.

Війна в Україні показала політичну неспроможність таких інституцій як ООН та ОБСЄ та відсутність механізмів дії у випадку повномасштабної війни з боку держави, вага якої на геополітичному рівні є впливовою. У таких випадках має існувати відповідна воєнна інституція з певними функціями й механізмами впливів. Альянс можливо чудово справився з місією в такій країні як Югославії, проте не мав такої рішучості у конфлікті, де однією зі сторін є ядерна держава.

Тому для розв'язання подібних питань, а саме загроз з боку Росії, як імперської держави країнам, які у певні історичні періоди були завойовані нею і знаходились під її гнітом, необхідно створити свій воєнний блок, який би давав гарантії захисту таких держав. Можливо після повної перемоги, саме Україна і буде ініціатором створення такого блоку.

Що стосується можливих колізій між діяльністю воєнних оборонних міждержавних блоків і міжнародним правом, необхідно зазначити, що саме існування імперій, це вже колізія, оскільки у такому разі суб'єктом міжнародного права є метрополія, у той час, як народи, що входять у склад імперії не можуть претендувати на відповідний захист і їх відносини урегульовуються лише внутрішнім правом імперій. Саме тому, стала можливі Чеченські війни, під час яких знищувався цілий народ.

Після Другої світової війни світовий порядок являв собою певний баланс між зонами впливу США та СРСР. В зоні свого впливу супердержава могла поводитися будь-як, а дія міжнародного права значно обмежувалась. Саме за такого порядку були можливі події в Чехословаччині, Афганістані, В'єтнамі. Тобто період так званої «холодної» війни.

Розвал СРСР розпочав процес переходу світу від «холодної війни» до встановлення єдиної геополітичної системи порядку, яка є більш узгодженою з міжнародним правом. Однак надалі через відродження імперських амбіцій Росії спостерігається тенденція до реставрації світової двополярності й конфронтації.

У косовських подіях на боці РФ опинився Китай та деякі інші країни. В українських подіях Москва залишилася практично наодинці. Косово до тепер є проблемною територією, де періодично спалахують міжнаціональні конфлікти. Так, на півночі Косово, в муніципалітетах, де більшість населення серби, восени 2022 року знову відбулися протести. Внаслідок чого серби вирішили вийти з усіх косовських органів управління, місцевих виборних органів, поліції. На вулицях з'явилися прапори Сербії та плакати — «Це Сербія». Урядами двох країн були проведені надзвичайні засідання. Тимчасом косовські спецпризначенці рушили на північ, у той час, як сербська армія була приведена у бойову готовність.

Як завше стурбований Євросоюз закликав зупинити ескалацію та розв'язувати проблему через діалог, Альянс також висловив надію, що Белград і Приштина утримаються від застосування сили.

Приводом до ескалації стало запровадження косовською владою принципового рішення щодо перереєстрації сербських автомобільних номерів на косовські. Унаслідок рішення відтягнули. Косовська влада запровадила процес заміни у три кроки, який мав завершитися у квітні 2023-го. Покараннями за неперереєстрацію були для першого разу попередження, для другого грошовий штраф, у випадку ще одного порушення – примусова перереєстрація. Проблема автомобільних номерів стала лише поштовхом, справжні причини набагато глибші (Цибульник, 2022).

У 2013 році в Брюсселі було підписано двосторонню угоду з 15 пунктів про нормалізацію двосторонніх відносин. Її головним завданням визначалася інтеграція муніципалітетів із більшістю сербів у Північному Косові до косовської правової системи, яка так і не була виконана, оскільки невтішний досвід з Республікою Сербською Боснії й Герцеговині, який постійно

дестабілізує країну та регіон, застерігав, косоварів від цього кроку. (Brussels Agreement, б. д.)

Підсумовуючи аналіз конфліктів на Балканах та шляхів їх вирішення у тому числі й через вплив міжнародної спільноти доходимо до таких висновків. Міжнародні організації такі як ООН та ОБСЄ не були й не є спроможними вирішувати воєнні конфлікти. Через право «вето» у держави на той час «латентного» агресора, блокувалися найнеобхідніші засоби до подолання конфліктів мирним шляхом. І тільки війна в Україні поставила жирну крапку у домінуванні політики Москви на теренах Європи і як наслідок визнання Росії — державою спонсором тероризму.

Мирні шляхи урегулювання конфліктів ефективні тоді, коли вони підкріплені силою. Не завжди мирні шляхи ставлять крапку у конфлікті. Досвід Хорватії свідчить, що на території, які були повернуті воєнним шляхом, сепаратиські настрої не спостерігаються, на відміну від територій, повернутих мирним шляхом. Втручання Альянсу у воєнний конфлікт на території суверенної держави був виправданий і не йшов у розріз з міжнародним правом. Однак війна в Україні показала, що Альянс не спроможний вступати у відкритий конфлікт з ядерною державою. Тобто є необхідність у створенні воєнного блоку держав, які коли-небудь входили до складу Росії й на які апріорі поширюються її великодержавні шовіністські зазіхання.

Подолання наслідки конфліктів, не менше ніж вирішення самого конфлікту потребують підтримки міжнародної спільноти, велика кількість міжнародних організацій зацікавилась та реалізувала деякі з них.

Яскравим прикладом міжнародних організацій є Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA) яке бере участь у проєкті розвитку громади в Сребрениці, місті, розташованому поблизу кордону з Сербією. Ініціатива має на меті не лише посилити економічну незалежність країни як засіб полегшення повернення біженців і переміщених осіб, а й сприяти етнічній згоді через міжетнічну діяльність. Довгостроковий член JICA користується послугами місцевих неурядових організацій для участі в таких заходах, як

бджільництво, вирощування трав, спільне використання сільськогосподарського обладнання та інших ініціативах, які залучають дві різні етнічні групи (Community Development Project in Srebrenica Municipality (Dispatch of Expert) | Bosnia and Herzegovina | Countries & Regions | JICA, б. д.).

Також програми JICA зосереджені на сім'ях, очолюваних жінками та поранених у війні, а також сім'ях репатріантів. Цей проєкт був схвалений місцевими жителями як унікальна ініціатива, яка відрізняється від інших донорських програм (Community Development Project in Srebrenica Municipality (Dispatch of Expert) | Bosnia and Herzegovina | Countries & Regions | JICA, б. д.).

Проєктом для постконфліктної допомоги започаткував Інститут спадщини Маршалла (MLI) який був заснований генералом Гордоном Р. Салліваном у 1997 році з метою розширення бачення та спадщини лауреата Нобелівської премії миру Джорджа К. Маршалла. Місія MLI полягає в тому, щоб знайти, захистити та застосувати навички та ресурси для полегшення страждань, відновлення надії та створення умов, які сприяють стабільності в країнах, які постраждали від конфлікту.

Довгострокові наслідки мін відчуються й сьогодні. Міни та вибухівка становлять постійну небезпеку для стабільності та безпеки людей у країнах, які забруднені мінами. Програми протимінної діяльності MLI підкреслюють важливість допомоги країнам у подоланні фізичних, соціальних та економічних наслідків цих невідомих вбивць. (PROGRAMS | MLI, б. д.)

Сьогодні соціальні ініціативи організації спрямовані на те, щоб допомогти громадам оговтатися від конфлікту та жити більш насиченим життям. Вони сприяють миру, сприяють лідерству молоді та наголошують на важливості розширення прав і можливостей жінок і підвищення їх ролі в суспільстві. (PROGRAMS | MLI, б. д.)

Проєкт DiaCom: Розбудова громади після Боснійської війни (1997-2002) У 1997 році боснійська біженка (боснійська мусульманка) запросила центр Каруна допомогти жінкам у її громаді. Їх стратегія полягала в тому, щоб створити методичний процес, який би привів жінок до відновлення їхньої ідентичності та

гідності, а також створення притулку, де вони могли б оплакувати свої втрати та спілкуватися одна з одною. Всупереч численним пораненням боснійських жінок під час війни, через рік вони звернулися з проханням визначити сербських жінок, які хотіли б брати участь у міжетнічному діалозі. У міру того, як довіра зростає та більше жінок взяли участь з обох сторін, боснійські та сербські жінки співпрацювали, щоб відстоювати подібний процес діалогу з освітянами, вони вірили, що освітяни можуть вплинути на майбутні міжетнічні відносини у Боснії (Community-Building after the Bosnian War - Karuna Center for Peacebuilding, б. д.).

На прохання боснійських і сербських жінок вони створили проєкт DiaCom, ініціативу діалогу та розбудови спільноти, яка мала на меті побудувати мости між боснійськими та сербськими вчителями та адміністраторами. Це була одна з небагатьох нагод для міжнаціонального зіткнення в регіоні, зруйнованому зрадою між родиною та друзями. Протягом чотирьох років ми провели семінари з сотнями викладачів з обох сторін і навчили основну групу викладачів за програмою підготовки тренерів, щоб вони стали майбутніми тренерами для проєкту DiaCom. Наш навчальний посібник для цієї програми був визнаний «Найкращим продуктом» Інститутом миру США.

Кульмінацією цього починання стало створення першої міжетнічної неурядової організації в північній частині Боснії, яку очолили учасники програми. Двоє найактивніших учасників наших дискусій також заснували організації, присвячені миру: *Screm do Mira* (Через серце до миру) у Козараці та *Centar za Izgradnju Mira* (Центр розбудови миру) у Санські Мості. Центр розбудови миру продовжував процвітати з моменту свого створення та був значним партнером у проєкті соціальної трансформації та примирення Центру Каруна, який тривав у 2018-2020 роках.

Проєкт STAR: Соціальна трансформація та примирення (2018-2020). Проєкт намагався охопити громади, які мають дефіцит міжетнічної співпраці, вони реалізували кілька підходів до молоді та залучення молоді. Вони відкрили та укомплектували штатні молодіжні центри PRONI в різних місцях за підтримки місцевих чиновників, це сприятиме інклюзивному соціальному середовищу. У

цих центрах ініціатива залучила сотні молодих людей до різноманітних заходів, включаючи тренінги з адвокації та міжнародні поїздки. Ці заходи включали заняття з кіно. Тим часом YIHR виховував старшокласників міжкультурної гармонії та поваги. Організація навчила групу молодих людей відстежувати та повідомляти про ворожнечу в пресі, на радіо, в Інтернеті та на телебаченні, вони повідомляли про небезпечний контент національній Раді преси.

Проект STaR організував міжконфесійний тур, який включав доповіді релігійних лідерів із Сербії, Хорватії та Боснії, а також сприяв перегляду фільмів та дискусіям у всій громаді. У Федерації Боснії та Герцеговини та Республіці Сербській вони дивилися потужний антивоєнний документальний фільм «Маглай: війна і мир». У фільмі зображені 3 командири (боснійський, хорватський і сербський), які брали участь у бойових діях під час боснійської війни і з того часу примирилися та розвинули взаємну повагу. Ці події, у яких часто брали участь три генерали особисто, призвели до потужних дискусій, які торкалися досвіду війни та спільного бажання міцного миру, попри культурні відмінності. Вони також сприяли обговоренню після закінчення фільму з військовими лідерами на Сараєвському кінофестивалі 2019 року (Project Star - Karuna Center for Peacebuilding, б. д.).

Війни на Західних Балканах у 1990-х роках розділили та ізолювали багато суспільств, не залишивши надії на краще майбутнє. Щоб принести надію через діалог і примирення, у Хорватії, Боснії та Герцеговині, Сербії, Чорногорії, Косово та Македонії було створено кілька Нансенівських діалогових центрів.

Ці центри є серцевиною Мережі діалогу Нансена (NDN), яка ділиться своїми знаннями та досвідом із місцевими, національними та міжнародними акторами та партнерами для спільної підтримки діалогу та процесів миробудівництва в усьому світі.

Мережа діалогу Нансена об'єднує політиків, журналістів, учителів, батьків та студентів, щоб брати участь у діалозі про власні конфлікти, досліджувати потенційні шляхи вирішення та відкривати можливості для інституційних змін,

які більше не розглядають ситуації крізь призму раси чи монокультури, а через спільне розуміння принесе користь усім.

Їх досвід наочно показав, що діалог може бути ефективним інструментом для примирення та розбудови миру, і вони вважають, що діалогу та примиренню слід надавати вищий пріоритет у вирішенні конфліктів у всьому світі. (Nansen Dialogue Network, б. д.) Було відкрито 5 офісів одночасно по всій Югославії, приділяючи велику увагу з самого початку, щоб забезпечити підтримку з чесною та нейтральною позицією. Коли вони розпочинали свою діяльність у Боснії та Герцеговині, у них були бази у двох юридичних особах (Федерація Боснії та Герцеговини та Республіка Сербська).

Замість того, щоб обмежувати підтримку біженцями та внутрішньо переміщеними особами, вони поширювали її на тих, хто «змушений жити важким життям» внаслідок конфлікту, включаючи місцевих жителів, які приймають біженців, а також тих, хто вирішив залишитися в районах, уражених конфліктом.

У різних місцях по всій колишній Югославії вони надали найбільш відповідну та необхідну підтримку в кожному регіоні на той час. Міжнародний персонал JEN здебільшого лише координує роботу, а для виконання проєктів вони залучаємо місцевих психологів, соціальних працівників, архітекторів, ветеринарів і техніків. Завдяки цьому вони можуть проводити різноманітні заходи (Yugoslavia | Non-Governmental Organization JEN, б. д.).

Проєкт “Дитячого театру” в Хорватії. Психосоціальні проєкти (Хорватія, Сербія та Чорногорія, Боснія та Герцеговина) Біженці, які не знають, чи зможуть вони повернутися додому. Репатріанти стикаються з жорстокою реальністю відновлення свого життя з нуля. Потрібен час, щоб подолати втрату дому та майна, спричинену конфліктом; ці люди стикаються з набагато, набагато більшим.

Вони проводили групові терапевтичні майстер-класи психологічної підтримки, орієнтовані на цих людей, які були обтяжені різними тривогами та печалями. Люди різного віку відвідували та брали участь у найбільш

затребуваних заходах у кожному громадському центрі; наприклад, в'язання, спорт, малювання тощо. Для тих із вас, хто був закритий вдома, цей перший крок є найбільшим і найважчим. Однією з цілей цих кампаній є надання моментів у житті людей, коли можна забути про горе. Вони можуть підтримувати одне одного та ділитися своїми проблемами та інформацією про повсякденне життя та репатріацію з іншими, хто пережив подібне.

Це був один із перших проєктів, які початі організацією в 1994 році. За допомогою місцевого дитячого театру в Осієку вони змогли провести кілька вистав у місцевому центрі для біженців/ВПО, громадському центрі НУО, а також у самому дитячому театрі. Пародій на версію «Червоної шапочки» сподобається дітям, даючи їм можливість забути суворі реалії життя біженців.

Сприяння етнічному примиренню Боснії й Герцеговині, у 1996 році, через рік після Дейтонських угод, коли два утворення все ще були в основному розділеними, людям було нелегко їздити туди-сюди. У такі важкі часи вони організовували художні виставки та різноманітні комп'ютерні курси, які дають людям можливість повернутися на батьківщину, хоч і тимчасово. З 1997 року вони проводять літні табори та спортивні заходи з представниками різних національностей. (Yugoslavia | Non-Governmental Organization JEN, б. д.)

2.3. Міжетнічна напруга в Україні

Найбільш гострою проблемою в Україні до повномасштабного вторгнення у царині міжетнічних конфліктів була проблема ромів (циган).

Історично склалося, що роми проживають на території українських земель з давніх-давен. Тут необхідно зазначити, що і самі українські землі часто переходили з рук в руки та перебували у складі інших держав, таких як Річ Посполита, Велике Князівство Литовське, Молдавське князівство, Чехії, Польщі, УРСР, а також імперій (Російської, турецької, Російської, СРСР). Ця зміна завше була болючою для мешканців держави, у тому числі для етнічних груп, особливо для етнічних груп.

Перші писемні згадки про циган на українських землях, що входили до Великого князівства і Королівства Польського належать до початку XV століття.

Більшість ромів прийшли з Балкано-Карпатського регіону. Серед них влахи (влахуря), пов'язані з Молдовським князівством і Волоським князівством. Одні з груп ромів зазнали румунських мовних впливів: рударі (лінгурарі), урсари, келдерари, ловари. Ін. групи, особливо кримські (дайфа, чінгене), зазнали впливів тюркського населення, сповідують іслам та спілкуються кримськотатарською мовою.

В Україні розселені циганськомовні кримські роми (крими), які використовують діалект балканського типу. Їхні предки прийшли до Криму з Бессарабії у XIX ст., там перейшли в іслам і зазнали значного впливу кримськотатарської культури. Карпатська етнодіалектна мовна група представлена словацькими (сервітіка рома), угорськими (унгріка рома) циганами й циганами-плащунами, предки яких прийшли з Карпатсько-Трансильванського регіону, вірогідно в XVII-XVIII ст. Багатьох укр. циган називали "сербами", оскільки, найімовірніше, вони прийшли з Румунії через Сербію (самоназва — "серви" (Servy) або "українські роми")(Беліков, 2008).

Попри різні маршрути міграції носіїв циганських діалектів Servy і Vlahurja, обидва впродовж останніх століть зазнають значних панукр. мовних інновацій, що дало підстави в 1920-х рр. акад. О. Баранникову назвати їх діалектами "українських циган". В румунських князівствах із XVI ст. до 1864 року роми мали статус рабів — коронних (верховного володаря), поміщицьких (бояр) і монастирських. Після скасування рабства відбулися міграційний вибух і розселення в різних країнах найчисельнішої етнодіалектної групи циган — "келдерарів".

У Речі Посполитій, після 1624 року циган підпорядковували управлінню і суду старшин — так званих циганських королів, які при призначенні отримували королівську грамоту. Ця посада проіснувала до кінця XVIII ст.

Починаючи з XVII ст. більшість українських земель підпадає під владу Московії, кілька століть московити проводили відповідну політику щодо ромів Малоросії, Слобожанщини, Півдня та Криму. Із захопленням нових територій

збільшувалася й чисельність ромів. Захоплення влади більшовиками, привело до декларування ними радянської інтернаціональної політики

Початок XX століття став кардинальними змінами в житті ромів в Україні. Українська Народна Республіка намагалася створити культурний поділ влади для етнічних меншин через юридичне законодавство, ухвалене 9 січня 1918 р. Однак війна, голод і руйнування, спричинені війною, а також більшовицький захоплення влади, завадили цьому статися.

Частина циган підтримала революцію 1917 року, проте, революція зруйнувала їх усталену структуру життєзабезпечення. Падіння рівня життя корінного населення вдарило і по доходах від традиційних циганських промислів. Водночас життєві орієнтири циган суперечили задекларованим цілям більшовиків. Роми не були мотивовані на зміну устрою, оскільки не бачили нічого поганого в існування заможних верств населення, навпаки, саме ці верстви робили їхні промисли прибутковими Разом з тим торгівля, менджування кінями, ворожіння, вважалися циганами не менш шанованими, ніж праця на виробництві. Найперше революція вдарила по заможнім циганам, оскільки вони втратили власність. Роми не були спроможними захищатися зі зброєю в руках, через ментальність, за якою життя вище мало більшу цінність ніж будь-яке майно. Вони покинули майно, яке набувалося поколіннями, та стали кочувати Втрачали Джерела існування втратили і міські роми-музики, оскільки зачинялися ресторани, зникали заможні клієнти. Не було прибутків і у кочових циган, в умовах суцільного зубожіння населення ворожіння, циганські промисли не могли вже прогодувати

Проте ще у 20-х рр. XX ст. в Україні було чимало заможних циган, їх становище погіршилось після посилення заходів боротьби з приватною торгівлею.

Роми, навіть члени комуністичної партії, супереч атеїстичній пропаганді святкували церковні свята, вінчалися та хрестилися, а роми-мусульмани здійснювали намази тощо. Одним із чинників напруження між циганами та радянською владою стали традиційні для циганського населення спроби звести

до мінімуму контроль держави. 1 жовтня 1926 р. була ухвалена постанова ЦВК СРСР «Про заходи щодо сприяння переходу кочових циган до трудового осілого способу життя». За цією постановою союзним республікам рекомендувалося вжиття заходів щодо першочергового пільгового наділення землею циган, які мали намір перейти до осілого способу життя. У випадку виділення землі циганам у сільських місцевостях, на них розповсюджувалися всі пільги, встановлені для переселенців (Беліков, 2008).

Постановою ВУ ЦВК УРСР 23 лютого 1927 р. було закріплено ряд заходів щодо землеустрою циган й заходів зі сприяння переходу циган-кочовиків на осілість (Документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, б. д.) Серед таких заходів були облік циган, скликання нарад циганського населення, залучення циган у «трудові процеси»: сільське господарство, кустарні артілі, промисловість (План роботи ЦК Нацмен при ВУЦИКУ серед нечисленних національностей в Україні на 1926 – 1927 рр., б. д.)

Заданими ЦКНМ ще у 1927 р. роми Запорізького, Криворізького, Маріупольського округу одержали землю й почали працювати.

У 1929 р. відбулися Всеукраїнська й місцеві конференції трудящих циган, які ухвалили заходи щодо заохочення циган до трудового осілого життя.

Поява колгоспів призвела до занепаду традиційних форм циганського господарства, що спонукало кочових циган до пошуків інших джерел існування. У 1928 були створені перші циганські колгоспи.

Проте колгоспний уклад господарювання у циган не прижився. Влада переводила напівзруйновані циганські колгоспи до інших, не циганських колгоспів. Це породжувало тільки міжнаціональні чвари. Так, один з українських колгоспів перед об'єднанням з циганським висунув умови: щоб роми не їздили по ярмарках; щоб до них не приїздили родичі; щоб роми не влаштовували бійки. Подібні колгоспи скоро розпадалися (Івасенко, 1993, с. 288)

Зрозуміло, що колгоспна система взагалі суперечила циганському укладу, оскільки передбачала насильницьке прикріплення до землі через позбавлення

паспорта, “трудодні” замість грошей та високі натуральні податки, покарання за втечу або за невиконання завдання.

Поширювалася також індивідуальна трудова діяльність циган.

У 1926 р. у Москві була створена Всеросійська спілка циган. Метою цієї спілки було об'єднання циган, захист їх інтересів, підвищення культурного рівня, взаємодопомога. Але роми в Україні ставилися з підозрою до цієї організації. Її емісари відряджені в Україну не знайшли спільної мови з місцевими циганами, дійшло до сутичок, після чого робота спілки в Україні була згорнута.

У 1926 році досягненням було створення циганської писемності на основі кирилиці. Упродовж 1927-1930 рр. вийшли букварі для загальноосвітніх шкіл, а також п'ять книжок бібліотечки для читання циганською мовою (праці В. Леніна, І. Сталіна, матеріали ВКП(б), антирелігійна література, підручники з арифметики та циганської мови) (Івасенко, 1993, с. 297).

Політика сприяння розвитку національних культур досить скоро згорнулася. 24 січня 1938 р. була ухвалена таємна постанова ЦК КП(б) СРСР “Про ліквідацію національних шкіл й національних відділень у школах” (Івасенко, 1993, с. 207). Остаточним кроком у ліквідації освітніх закладів для національних меншин України став протокол № 20 засідання Політбюро ЦК КП(б)У від 10 квітня 1938 р. “Про реорганізацію національних шкіл на Україні”.

У 1939 р. видання літератури циганською мовою припинилося. Офіційно не було ніякої заборони, але були створені умови, які унеможливлювали видання літератури рідною мовою. Національні редакції при видавництвах у Москві були ліквідовані. їхні функції передавалися з центру на місця, при цьому республіки не мали відповідної бази.

Торкнулись ромів й політичні репресії 30-х рр. Найчастіше ромів засуджували за бродяжництво, контрреволюція, шпигунство, шкідництво, скупку валюти тощо

Трагедією українського народу у цілому і ромів, як його частини народу став голодомор 1932-1933 рр. (Бамбула, 2002, с. 63) роми, які тікали від голоду

за наказом Л. Берії розстрілювались. 27 грудня 1932 р. було введено інститут прописки громадян. Наявність прописки давало право на продовольчі картки. Прописатися у великих містах (Москва, Київ, Одеса, Харків тощо) циганам було майже неможливо. На вокзалах, ринках проводились облави. Тільки з Москви з 23 червня по 3 липня 1933 р. було депортовано 5 470 циган. Лише частина кримських циган змогла влаштуватися на будівництво московського метро й вціліла.

На кінець 30-х років минулого століття, роми вже піддавались дискримінації, зокрема через державний апарат, проти них застосовували кримінальні провадження, як проти дуже небезпечних елементів суспільства. У 1937 р. був розстріляний циганський письменник Володимир Зорій (Веля Пашун), член ВКП(б) з 1919 р., кореспондент харківської газети “Вісті”, лауреат першої премії літературного конкурсу проведеного Наркоматом освіти України(Келар, 1977, с. 191).

За деякими даними напередодні війни були розстріляні сотні циган і найменш 10 тисяч стали жертвами депортацій. Це і стало причиною приховування циганами власної національної належності.

Друга світова війна також мала важкі наслідки для циган України. У Бабиному Яру стоїть пам’ятник у виді циганської кибитки, встановлений у пам’ять загиблим циганам від рук фашизму. Роми були другою після євреїв нацією, яку нацисти намагались знищити.

У повоєнні роки багато хто з ромів повернувся до кочового життя. Деякі табори кочували не в кибитках, а в залізничних вагонах: заселяли вагон, домовлялися з начальником станції (який часто був радий позбутися галасливих та неспокійних сусідів), чіплялися до поїздів та пересувалися до іншого міста.

Влітку 1956 р. перший секретар ЦК КПРС М. Хрущов на Донбасі, зустрівся з кочовими циганами. Після чого 5 жовтня 1956 р. вийшов Указ Президії Верховної Ради СРСР “Про залучення до праці циган й заборону бродяжництва”, пунктом третім якого встановлювалася кримінальна відповідальність за заняття бродяжництвом циган у вигляді заслання до п’яти років з обов’язковим

залученням до праці (пункт втратив чинність 25 березня 1961 р.). 27 жовтня 1956 р. Рада міністрів УРСР прийняла відповідну постанову за № 1342.

У 1980-х роках роми почали активно отримувати державне житло. Так, в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Виноградіві в багатоповерхових будинках їм було виділено близько 400 впорядкованих квартир (Ємець & Мигович, 2001).

В Україні проводилися заходи з встановлення шефства трудових колективів над циганськими громадами, родинами, окремими людьми з метою залучення молоді до навчання, дорослих до суспільно корисної праці й ліквідації безробіття тощо (Мигович & Макара, 2001).

У 1960- 1980-х рр. частина циган відійшла від традиційного циганського способу життя. Проблеми ромів накопичувалися, однак державної програми розвитку циганського населення не існувало. Про циган згадували тільки тоді, коли мова йшла про правопорушення або, у кращому випадку, про театр «Ромен». Лівова частка ромів починала вести маргінальний та асоціальний спосіб життя. Інтегруватись у радянське життя їм заважав як низький культурний так і освітній. Тому освіта циган стала однією з самих болючих проблем. Багато циганських дітей не відвідували школу.

Післявоєнна політика радянської влади стосовно ромів була непослідовною та незавершеною. Всі вищезазначені проблеми перейшли у спадок незалежній Україні.

Кількість етносів за актуальним на зараз підрахунками Ради Європи, загальна чисельність ромів у світі становить 18 млн. осіб. Зокрема приблизно від 10 до 12 млн. проживають на території Європейського союзу. Половина з них мають громадянство (Roma equality, inclusion and participation in the EU, 2020). Відповідно до даних перепису населення 2001 року, 47 917 осіб задекларували належність до ромського етносу. За неофіційними даними їх від 120 000 до 400 000 осіб (Всеукраїнський перепис населення 2001 | Державний комітет статистики України| Національний склад населення:, 2003). Роми живуть на всій території України, проте є області, де щільність їхнього проживання найбільша,

а саме: Одеська, Полтавська, Черкаська, Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Чернівецька та Закарпатська області.

В Україні відсоткове представництво ромів в етнічній структурі населення складає лише 0,57 %, ці дані є орієнтовними, які не відображають реальну демографічну картину (Рекомендація N R (2000) 4 Комітету міністрів Ради Європи "Про освіту дітей ромів/циган у Європі", б. д.). Відповідно до даних перепису 2001 року, в Україні, взагалі, нараховується лише 47,6 тис. осіб ромської національності, однак, очевидно, що ця цифра є неадекватною.

В Україні мешкає більш ніж 130 народів, що обумовлено формуванням протягом століть держави в тих межах, у яких вона склалася на сьогодні. Таким чином Україна є однією з багатьох багатоетнічних держав. Оскільки незалежною Україна стала не так давно, то у формуванні державної політики у міжетнічній сфері потрібно використовувати успішний досвід інших країн, таких як США, Канада, Австралія, де дотримуються прав людини, забезпечується її право говорити рідною мовою, сповідувати власну релігію тощо.

Попри те, що роми в Україні завжди займали певні економічні ніші, мали попит на свої послуги й товари, саме цей етнос має певні проблеми в асиміляції в економічне життя сучасної України.

Для вирішення цього питання, в Україні була створена окрема структура, а саме Державна служба України з етнополітики та питань совісті. зокрема у «Загальних положеннях» є посилення на європейський досвід стосовно інтеграції та забезпечення прав і свобод ромів. Так, зазначається, що «Рада Європи та Європейський Союз приділяють значну увагу питанням захисту прав і свобод національних меншин, зокрема інтеграції в суспільне життя ромської національної меншини. На відміну від більшості національних меншин, роми не мають власної державності. Ромська національна меншина є другою за чисельністю національною меншиною, яка зазнала геноциду під час Другої світової війни. Дискримінація ромів у деяких державах Європи спричинила послаблення їх інтегрованості та маргіналізацію. Все це призвело до того, що ромська національна меншина є найбільш соціально вразливою національною

меншиною в Європі» (Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року, 2013).

Оскільки ромська національна (етнічна) меншина зараз розглядається та вивчається більшістю європейських правових та політичних організацій, підтримка їх правової та соціальної бази є необхідною для подальших законодавчих ініціатив щодо ромів в Україні.

Серед міжнародно-правових актів, що стосуються ромської національної меншини, можна назвати Декларацію Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) «Про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» (від 18 грудня 2007, 1992) та Декларації ООН «Про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» (7 вересня 2001). Вони стали основними документами, на основі яких сформувалася сучасна європейська законодавча практика щодо захисту прав ромів як національної меншини. Основним документом Ради Європи, від якого ведеться «відлік» стала Рамкова конвенція Ради Європи «Про захист національних меншин» (1 лютого 1995 р.), прийнята державами-членами у Страсбурзі. розвиток законодавчої бази прав і захисту ромів у країнах Європи. У статті 1 Конвенції підкреслюється, що: «Захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини і як такий є одним із напрямів міжнародного співробітництва». Рекомендації, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи у 2001-2006 рр. Це, зокрема, Рекомендація Комітету Міністрів РЄ № R (2001) 17 стосовно працевлаштування ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЄ № R (2004) 14 стосовно свободи пересування та табірному способу життя ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЄ № R (2005) 20 лютого 2008 року Комітетом Міністрів РЄ була прийнята Рекомендація № R (2008) 5 у якій були визначені параметри загальної політики (англ. General Policies – Г.П.) щодо ромів і кочівників у Європі. Урядам Держав членів було рекомендовано розв'язувати питання інтеграції ромів через прийняття комплексних національних та місцевих стратегій, які мають ґрунтуватись на ретельному

дослідженні й оцінці потреб ромських громад, та забезпеченні їх виконання відповідними матеріальними й організаційними ресурсами.

Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (далі – ЄКРН) 6 березня 1998 року у Страсбурзі прийняла Загальнополітичну рекомендацію № 3 «Боротьба з расизмом і нетерпимістю щодо ромів (циган)». У рекомендаціях урядам держав-членів зокрема мовиться: «Гарантувати відповідну допомогу ромам/циганам, які стали жертвами дискримінації і бажають скористатися законним засобом оскарження і вжити відповідних заходів, щоб забезпечити повне і справедливе здійснення правосуддя у справах, що стосуються порушення основних прав ромів/циган»

Дослідження показують великий рівень не толерантності серед українського суспільства до представників ромської національності. Відповідно впроваджуються проекти на розв'язання цього питання.

Незважаючи на негативні моменти поводження з ромами та ставленням до них, є низка ініціатив та проектів. Наразі в Україні діє Українсько-норвезький проєкт, основна мета проєкту – з'ясувати, якою мірою та як поточна українська децентралізація, освітня та мовна політика впливають на соціальну згуртованість між етнічними групами у двох різних прикордонних регіонах, які дуже відрізняються за культурою. У Харкові проживає значна частина етнічних росіян на сході, який межує з Росією, тоді як західна частина міста Чернівці розташована в Румунії та має значну частку румунського населення. Проєкт також досліджує вплив етнічної політики України на сусідні країни. Головною метою ARDU є доповнення до вивчення ідентичності та політики в Україні, що має вирішальне значення для стабільності країни (Home - Accommodation of Regional Diversity in Ukraine (ARDU))

Також варто згадати про конкурс фонду “Відродження” спрямований на фінансування проєктів задля залучення ромських меншин до децентралізованого управління та зменшення дискримінації. Загальним бюджетом конкурсу було оголошено 4 000 000 гривень. За результатами конкурсу були відібрані 11 проєктів зі всіх куточків України. (Посилення правових можливостей ромів

зادля сприяння інклюзії в місцеві громади і протидії дискримінації ромського населення, б. д.)

Висновки до розділу 2

У цьому розділі ми розглянули найбільш яскраві приклади міжетнічної нестабільності у світі. Зокрема ситуація в Африці є найбільш показовою, наявні різні причини конфліктів, зокрема етнічні і етнорелігійні чинники. Основною проблемою регіону вважаємо низький рівень населення та відсутність демократичних інституцій. Послідовність висвітлення конфліктів не випадкова, адже з одного конфлікту впливав інший. Міжетнічна напруга та рівень кримінального елементу в регіоні росте щодня. У розділі не було зазначено про миротворчі програми ініційовані ООН, зокрема введення миротворчого контингенту, через неефективність методі цієї організації у врегулюванні такого роду конфліктів. В ході аналізу наявних проєктів що проваджуються на території Африки, найдоцільнішими та найефективнішими вважаємо проєкти націлені на освіту та на молодь, адже ця категорія населення у майбутньому може змінити ситуацію в регіоні загалом.

З іншого боку, міжетнічні конфлікти на Балканах, згадка про які викликає в істориків та дослідників жах. Етнічні чистки, порушення прав людини, гуманітарні катастрофи, велика кількість учасників конфлікту, все це є характеристикою кінця XX століття та початку XXI на Балканах. Цей конфлікт є яскравим прикладом, як великі міжнародні організації навіть маючи такий інструмент як збройне формування, не змогли зарадити мирному врегулюванню конфліктів. Саме тому ми навели приклади проєктів створених невеликими міжнародними організаціями, міжнародними департаментами розвитку інших країн. Спільною рисою цих проєктів є направленість не врегулювання такого конфлікту в момент ескалації, а допомога у постконфліктній стабілізації та направленість на освітню компоненту. Характеризуючи ці проєкти, можна сказати, що їх мета полягає у будіванні майбутнього мирного суспільства на територіях де нещодавно проводились кровопролитні битви. Хотілось би відзначити проєкти спрямовані на допомогу дітям, найбільш незахищеними

верствами населення, які важко переживають такі конфлікти й у результаті можуть бути ініціаторами таких самих протистоянь через пережите.

Роль таких проектів вважаємо недооціненими, адже головна мета хоч і у довгостроковій перспективі викоринити причини майбутніх конфліктів.

Також до прикладу була розглянута ситуація з населенням ромської національності на теренах України історичній ретроспективі. Дискримінація ромів та ксенофобія до них більш наявна у побутовому житті етнічних українців.

В сучасній незалежній історії України не було випадків протистоянь як у попередніх двох розглянутих регіонах, водночас проблема є наявна і держава своєю чергою як регуляторна інституція за наявних сил та ресурсів всіляко заохочує розв'язання цієї проблеми. Наявна в Україні Державна служба з етнополітики та свободи совісті реалізує стратегію, щодо інтеграції ромів в українське суспільство. Тема збільшення толерантності та включення у буденне життя представників ромської національності також припадає до поля зору міжнародних організацій та фондів. Зокрема у розділі був згаданий проект, що реалізується Норвегією та Україною щодо децентралізації та діалогових ініціатив задля налагодження контакту та взаєморозуміння. Також згадано конкурс організований фундацією “Відродження” ціллю якого є посилення прав ромів в юридичному полі.

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ

3.1 Метрики ефективності міжнародних проектів

У глобалізованому світі з розвитком цифрових технологій та науковим проривом, полегшеною логістикою та збільшенням можливостей для комунікації без бар'єру, що створюють складнощі перекладу міжнародні проекти вкрай популярні. Наразі реалізується незліченна кількість міжнародних проектів як комерційних, так і соціальних і економічних. Загалом соціальні, еко-проекти, освітні і так далі мають неочевидний ефект, водночас наприклад освітні проекти в конкретно взятій країні можуть відобразити свою ефективність через індекс успішності у щорічних звітах про Цілі сталого розвитку, у цілі №4 (Якісна освіта).

Разом з тим постає питання, яким чином оцінювати міжнародні проекти, а тим паче ті, що спрямовані на зниження міжетнічної напруги. Для цих цілей необхідні певні метрики, тобто показники ефективності проекту. У комерції це питання покривається КПП (Key performance indicator), проте якщо для бізнесу цікаві такі моменти, як: конверсія, динаміка, відвідуваність, залученість і тому подібні, вони видозмінюються під рід певної діяльності, залежать від типу бізнесу, його величини та і загалом під власні процеси. За допомогою КПП можуть вимірювати як діяльність компанії загалом так і окремого департаменту, навіть окремого співробітника.

Проте у нашому дослідженні ми хочемо окреслити метрики для ефективності міжнародних проектів які тим чи іншим чином пов'язані зі зниженням міжетнічної напруги.

Важливою компонентою проекту міжнародного являється кількість партнерів та учасників, якщо проект буде надавати іншим організаціям або країнам та іншим зацікавленим сторонам впевненість у його майбутній ефективності, проект буде мати більше фінансування, та буде мати більше ресурсів загалом. Для прикладу, симбіоз урядової організації певної країни, що зацікавлена у освітньому рівні населення певної країни з волонтерською

організацією може бути більш ефективною у сфері поширення знань. Відкриється більший людський ресурс, а значить більше охоплення проекту підкріплене фінансовою стороною першого партнера.

Також очевидною метрикою є фінансування та вартість втілення та розробки проекту. Тут зупинимось на питаннях: чи співмірна ціна до якості реалізації проекту? Чи є ресурси для фінансування проекту. Якщо перше питання ми можемо ставити вже в процесі реалізації проекту чи на його кінцевому етапі, адже між проектом на папері на етапі планування та реалізацією завжди є певні відмінності.

Адаптивність проекту також є не менш важливою ніж його фінансова складова, у випадку реалізації проектів в нестабільних регіонах та в тих яких ведуться активні бойові дії. Виникають нові умови та великий роль грає наскільки відпрацювали різні варіанти подій та врахували усі ризики.

Така метрика як аудиторія проекту, запланована та фактична, на кого конкретно буде мати вплив цей проект, кого охоплює, у контексті міжнародного проекту націленого на врегулювання ситуації у регіоні: буде мати вплив на всі етнічні групи, на якусь конкретно чи вибрані (у випадку коли велика кількість етносів зосереджена на певній визначеній території).

Мета проекту має бути чітко визначеною, задля неї ставляться конкретні цілі, та засоби якими досягаються ці цілі. Чіткість та обґрунтованість мети є ключовою в таких проектах, вона має мати значущість. Відповідати на питання, наприклад: Чи може такий проект зменшити ризики нових ескалацій?

Деталь про яку не можемо забути, хоч вона й досить абстрактна проте має ключову роль у будь якій діяльності — ідеологія проекту. Від того наскільки проект має сильну ідеологічну базу, залежить його справжня ефективність в досягненні певної зазначеної мети.

Доцільність та вимірювання проекту, варто згадати аналітичну складову у підготовці проекту та зокрема його вплив на населення певної території чи групи. Доцільність та необхідність реалізації проекту на певній території визначається проведенням дослідження на тій території де планується реалізується проекту.

Найпоширенішими дослідженнями, є дослідження думки населення певного регіону, зокрема проведення соціологічних опитувань та основі них складення картини міжетнічної напруги, толерантності населення.

Ці основні метрики є наразі досить не визначеними та потребують більшої кількості досліджень, направлених саме на тип проектів, що спрямовані на міжетнічні конфлікти, за принципом, як це реалізується в проектному менеджменті комерційних проектів.

3.2. Соціологічний аналіз толерантності поліетнічних країн у контексті міжетнічної напруги.

У ХХІ столітті існує велика кількість викликів, зокрема для населення Європейського союзу. Велика кількість війн у світі та відкритість кордонів для людей, що постраждали від збройних конфліктів, зокрема від етнічних формує для усталених традиційних суспільств нові ризики для зменшення толерантності до різних етносів.

Найпоширенішим методом збору інформації є опитування соціальної думки населення. Соціологічні опитування проводяться щорічно на різну тематику для відслідковування соціально-економічних процесах, що відбуваються у суспільстві. Тому ми маємо змогу взяти для аналізу дані з відкритих джерел, для аналізу ситуації у країні не здійснюючи власне дослідження дистанційно.

В контексті нашого дослідження ми використаємо доробок ESS (European Social Survey), наразі для загального доступу викладено масиви 10 досліджень, які проводяться з люфтом у 2 роки, тобто з 2002 року до 2020 року. Тематика досліджень змінюється, однак певні питання залишаються усталеними і дозволяють нам провести певні паралелі. Зокрема для дослідження були використані дані за 2014 та 2018 роки, набори даних та анкета опитування змінювалась, однак дотично було розглянуто ставлення населення європейських країн до інших етносів та іммігрантів з бідніших країн (зазвичай іншого етносу).

Роки досліджень вибрані не випадково: у 2014 році були значні притоки іммігрантів з країн в яких відбувались бойові дії.

Для наших цілей було визначено дві країни для аналізу, Швейцарію та Німеччину, в них абсолютно різний склад населення. Для прикладу, з загального населення 84% відсотків є етнічними німцями (Населення Німеччини: національний склад, мови, релігії, 2013). Зокрема інша ситуація в Швейцарії, основний кістяк займають 93% займають германошвейцарці, франкошвейцарці та італійські швейцарці (Швейцарія, 2013).

Для дослідження використовуємо специфічне програмне забезпечення SPSS (Statistical package for social science), зокрема будемо використовувати метод частотного розподілу описових статистик з виведенням таблиць та на їх основі графічне відображення результатів у вигляді кругових та стовпчастих діаграм.

У полі зору нашого дослідження є питання як ставиться населення Німеччини до представників іншого етносу та іммігрантів, для цього було відфільтровано дані масиву за потрібними нами параметрами.

На рисунку один ми бачимо розподіл відповідей на питання: Як ви ставитесь до іншого етносу чи раси, за шкалою, від «дуже погано» до «дуже добре». Зокрема спостерігаємо, що ставлення до таких людей є нормальним та скоріше позитивним, загалом менше 10% респондентів ставляться до визначених категорій скоріше погано, водночас нейтрально відповіли аж 24% респондентів.

Рис. 1. Діаграма розподілу відповідей на питання «Інша раса чи етнос: добре чи погано?»

Джерело: дані з масиву European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2018). ESS7 - integrated file, edition 2.2 за 2014 р.

Питання дозволяти чи не дозволяти іммігрантів з бідніших країн звісно приймають вищі органи керівництва, однак в демократичних країнах, влада належить населенню. Зокрема станом на 2014 рік населення Німеччини було цілком не проти іммігрантів з інших країн, проти висловилося лише 5,9% респондентів (Див. рис.2).

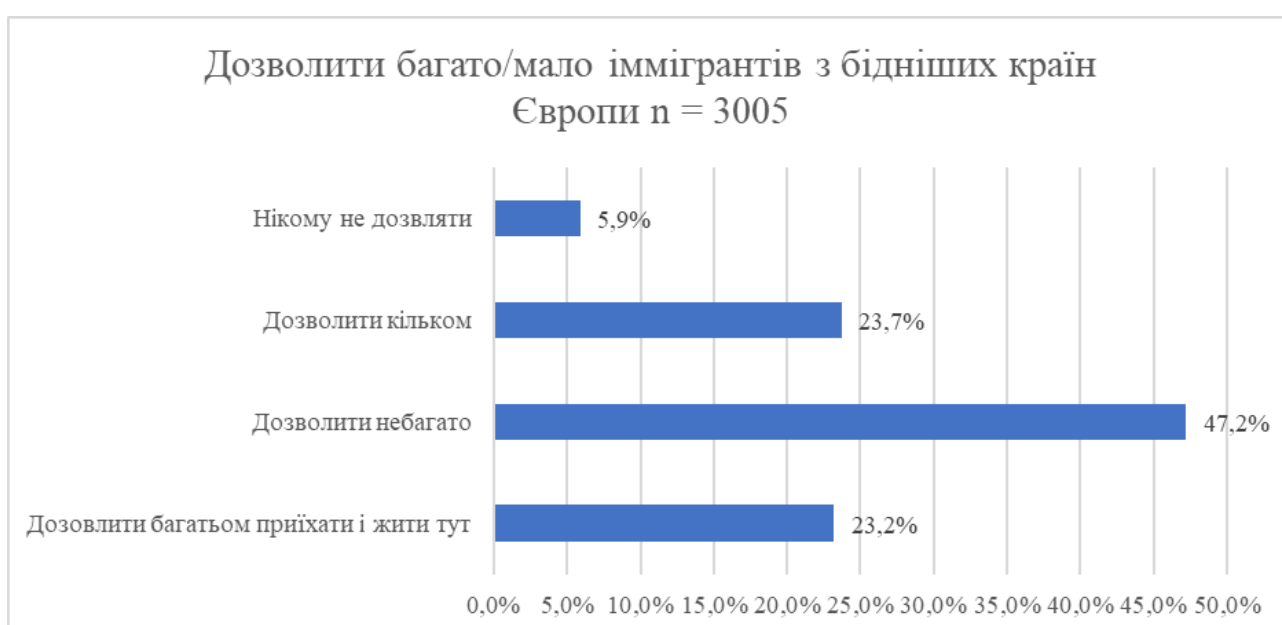

Рис. 2. Гістограма розподілу відповідей на питання «Дозволити багато/мало іммігрантів з бідніших країн».

Джерело: дані з масиву European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2018). ESS7 - integrated file, edition 2.2 за 2014 р.

В етнічному плані є досить важливим ставлення до інших культур, зокрема в Німеччині більшість респондентів, а саме 62,6% респондентів вважають, що усі культури рівні (див. рис.3) це є хорошим показником толерантності суспільства.

Рис. 3. Кругова діаграма розподілу відповідей на питання «Деякі культури кращі чи всі рівні?» 2014 р.

Джерело: дані з масиву European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2018). ESS7 - integrated file, edition 2.2

Щодо Швейцарії ситуація схожа, з прийняттям інших культур, зокрема бачимо, що лише 35,9% відсотків вважають, що деякі культури кращі.

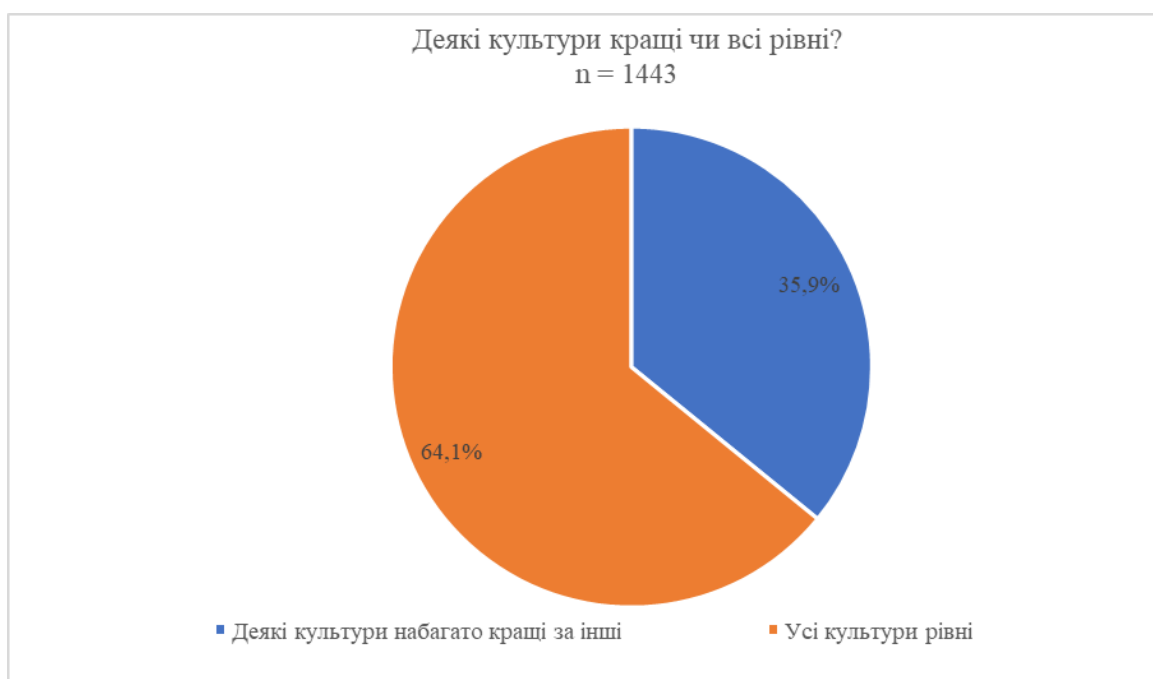

Рис. 4. Діаграма розподілу відповідей на питання «Деякі культури кращі чи всі рівні?» 2014 р.

Джерело: дані з масиву European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2018). ESS7 - integrated file, edition 2.2 за 2014 рік.

ЄС єдина територія зі схожими цінностями, однак лише 4,5% респондентів не готові, щоб до них іммігрували люди з інших країн (див. рис.5).

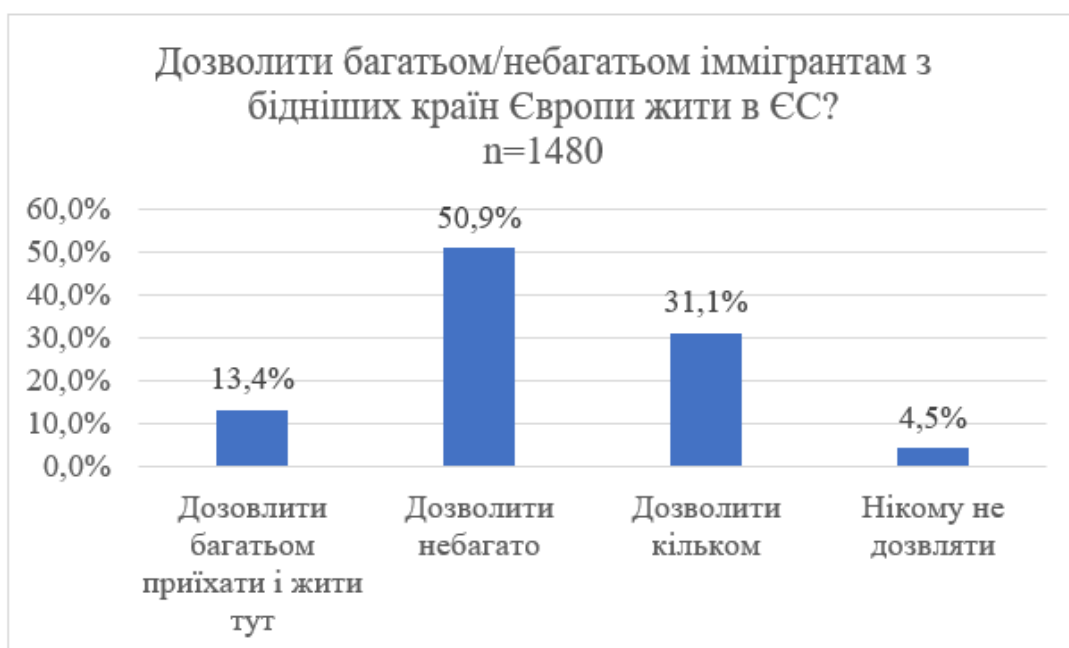

Рис. 5. Діаграма розподілу відповідей на питання «Інша раса чи етнос: добре чи погано?»

Джерело: дані з масиву European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2018). ESS7 - integrated file, edition 2.2 за 2014 рік.

Щодо того як змінилася ситуація в Німеччині у 2018 році після досвіду великого напливу біженців. Дані з масиву за 2018й (ESS ERIC, 2021). рік ставлення до іммігрантів концептуально не змінилось, 44% респондентів з вибірки у 2331 респондентів, відповіли, що дозволять багатьом іммігрантів іншої раси та етнічної групи приїжджати та жити в їх країні.

В Швейцарії також загалом думка не змінилась, у 2018 році зокрема, лише 5% з 1490 опитаних респондентів проти проживання в їх країні іммігрантів з бідніших країн (ESS ERIC, 2021).

Це свідчить про непохитність традицій та демократичної відкритості до іншого в європейському суспільстві. Саме тому, на нашу думку, рівень толерантності залишається стабільним та не згасає.

У 2022 році Україна отримала статус кандидата в члени ЄС (Стефанішина, 2022). Тому рівень толерантності в Україні має бути відповідним, на жаль станом на 2018 рік за даними КМІС маємо такі результати опитування, щодо рівня ксенофобії в Україні (Таблиця 1):

Таблиця 1. Індекс ксенофобії українці за шкалою Богардуса

Індекс ксенофобії за шкалою Богардуса					
Рік	Індекс	Рік	Індекс	Рік	Індекс
1994	3,45	2003	4,11	2012	4,09
1995	3,51	2004	4,24	2013	4,02
1996	3,77	2005	4,1	2014	4
1997	3,85	2006	4,24	2015	4,26
1998	3,91	2007	4,33	2016	3,89

1999	3,82	2008	4,17	2017	4,14
2000	4,06	2009	4,19	2018	4,2
2001	3,83	2010	4,15	2019	4,01
2002	4,08	2011	4,18		

Джерело: Прес-реліз КМІС Міжетнічні упередження в Україні, вересень 2019 р.

У таблиці наведено динаміку рівня ксенофобії за шкалою Богардуса, де 1 – сприймання особи як близького родича, а 7 – як осіб, яким варто в'їзд до країни. (Bogardus, 1926)

У загальному, спостерігаємо незначну динаміку дистанціювання, адже 3 – це сприйняття особи як сусіда по тій же вулиці, а 4 – як колегу по роботі. Виходячи з цих даних, можемо стверджувати, що населення України достатньо толерує інші етноси.

Однак є випадки не толерування таких деяких етносів, як ромів, про яких вже було згадано у попередніх розділах нашого дослідження. Ситуація є гіршою, адже станом на 2019 рік, за даними Київського Міжнародного Інституту Соціології індекс ксенофобії до представників ромів значно більший (Див. рис. 6), ніж до росіян. Водночас, на жаль, відсутні актуальні дослідження цієї тематики станом на 2022 рік, за гіпотезу можна буде взяти докорінної зміни ситуації, з впливом повномасштабної війни росії проти України, індекс ксенофобії до білорусів та росіян може збільшитись.

Рис. 6. Гістограма індекс ксенофобії в Україні за шкалою Богардуса.

Джерело: Пресреліз КМІС Міжетнічні упередження в Україні, вересень 2019 р.

3.3. Перспективи запровадження нових міжнародних проєктів для запобігання гострих фаз міжетнічного конфлікту

Війни у світі є явище перманентне, на жаль, за всю відому історію людства не було жодного року, коли на земній кулі не було протистоянь, в тому числі і збройних.

Проекти, що були згадані у другому розділі нашого дослідження націлені на постконфліктний стан, тобто у період спаду ескалації. На жаль, міжнародні проекти з силовим компонентом, а саме втручання у конфлікт за допомогою воєнізованих формувань третіх сторін показали свою неефективність. Багато в чому такому результату завдячують геополітичними планами деяких згаданих сторін. Водночас ми не відкидаємо можливість застосування таких проєктів для вирішення міжетнічних конфліктів.

Щодо проєктів, які впроваджують неурядові організації, вони вкрай ефективні у напрямках надання прямої допомоги населенню, мається на увазі, що вони виконують функцію держави, стабілізують гуманітарну ситуацію, допомагають дітям та внутрішньо переміщеним особам згладити наслідки конфліктів, виконують освітні проєкти тощо.

Також слід виділити проекти дослідницького спрямування, що фінансуються НУО, але, на жаль, їх ефективність оцінити вкрай складно, через неочевидний вплив на соціально-економічні процеси в суспільствах сторін, що конфліктують. Водночас вони мають допомагати встановити причинний компонент конфлікту та допомогти організаціям, державам, і загалом усім причетним до спроб врегулювання таких конфліктів, підходити більш ґрунтовно та формувати свою діяльність більш ефективно.

Національні уряди держав зацікавлені у світовому порядку, також фінансують проекти інших держав чи громадських організацій, що формують державну політику щодо зменшення форм дискримінації як від влади, так і від суспільства.

Безпосередньо щодо перспектив запровадження нових конфліктів, маємо зазначити, що історично протистояння повторюються, це означає, що якщо конфлікт на основі міжетнічної напруги вже був у гострій формі та були відповідні постраждалі сторони, такі конфлікти мають ризики повторної ескалації, а такі ситуації можуть і скоріше за все будуть повторюватись, тому зусилля на цьому напрямку зменшувати не можна, адже основною метою деяких всесвітньо відомих організацій є саме недопущення таких ситуацій.

Забезпечення світової стабільності та безпеки є основою для розвитку та поліпшення життя людства загалом, наприклад, будь-яке протистояння у світі в сучасних умовах впливає на багатьох.

Зокрема, як ми бачимо у попередньому підрозділі, толерантність в країнах Європи знаходиться на високому рівні водночас незважаючи на це, такий показник може зменшуватись під впливом соціально-економічних процесів.

Також перед світом можуть постати нові виклики у Східній Європі, зокрема в Україні, зокрема як ми зазначили вже у нашому дослідженні, найбільший рівень ксенофобії був до людей ромської національності, водночас події після 24 лютого 2022 року спричинили новий злам у суспільстві та зміну думки багатьох українців. Повномасштабна війна росії проти України зачепила безпосередньо кожного українця. У зв'язку з цим вважаємо, що вектор

нетерпимості до етнічних росіян буде збільшуватись, також раніше не включені у внутрішні дослідження етноси, такі як буряти, також будуть займати певні високі позиції в індексі ксенофобії.

Отже, у результаті маємо безперервні конфлікти у Африці, постійну міжетнічну напругу на Балканах та посилення міжетнічної напруги в Україні. Запровадження нових міжнародних проектів є радше необхідністю ніж міжнародним піаром. Водночас для розробки проектів, які б саме стримували гостру фазу конфлікту та не допускали ескалації таких конфліктів потребують більш детального вивчення та ґрунтовної бази для їх планування та реалізації.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи, можна сказати, що конкретні метрики для визначення ефективності проекту треба застосовувати безпосередньо для конкретних проектів які розробляються на етапі планування. Загалом ефективним міжнародним проектом щодо зниження градусів міжетнічної напруги можна вважати такий, що заангажований певними геополітичними інтересами країн, що зацікавлені у конфлікті. Також головною метрикою ефективності можна вважати не конфліктність, тобто проект не має у результаті ескалювати гостру фазу конфлікту — збройне протистояння, яка у наслідку принесе лише руйнування та втрати людського ресурсу на тій території.

За результатами дослідження щодо рівня толерантності ми виявили, що Німеччина та Швеція досить терпимі до іммігрантів з бідніших країн, як правило гострі факти міжетнічних конфліктів проходять в тому числі на територіях з низьким рівнем життя, великим поділом суспільства, це і стає причиною загострення.

На жаль, українське суспільство станом на 2018 рік ще не досягло таких успіхів в толеруванні інакшості, як західні сусіди. Водночас, як ми зазначили, рівень толерантності може знизитись, проте переключитись на інші етнічні групи.

Вбачаємо необхідність в нових дослідженнях цієї тематики для підтвердження цієї гіпотези.

Перспективи міжнародних проектів у врегулюванні міжетнічних конфліктів досить ймовірні, але для реалізації проектів які саме вплинуть та врегулюють конфлікт необхідно розробляти науковцям, дослідникам міжнародної спільноти для запровадження дієвих проектів, які будуть не допускати ескалації конфліктів та викорінюють саму причину їх появи. На жаль, на цей час панацеї від міжетнічних війн та конфліктів немає.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Підсумовуючи, можемо сказати, що наша гіпотеза частково підтвердилась, якщо розглядати міжнародні проекти, що впроваджуються у таких регіонах, як Африка та Балкани, та дійсно мають вплив на зниження напруги. Зокрема проекти, що були впровадженні ще на початку століття дають свої результати, однак не підкріплені фактичними дослідженнями, які не впроваджуються у світі.

Універсальних шляхів вирішення міжетнічних конфліктів на сьогодні не існує, зокрема підходи до вирішення таких конфліктів були окреслені в нашому дослідженні. Міжнародна спільнота не вирішує такі конфлікти, проте допомагає переформувати збройний конфлікт в режим деескалації та очікує наступної ескалації.

Ефективними проектами можемо вважати діалогові ініціативи, освітні проекти, комерційні проекти. Щодо останніх варто зазначити, що комерційні проекти мають піднімати рівень життя усього населення, а не конкретної меншості, адже цей фактор також є одним з основних у міжетнічній ескалації. Своєю чергою освітні проекти та проекти з інтеграції молоді до світової спільноти можуть вплинути на майбутні покоління, що матимуть інші цінності, інший рівень життя, що вплине на міжетнічну напругу.

Стосовно великих міжнародних організацій, зокрема ООН та ін., вони вже вкотре демонструють неможливість якісно вплинути на конфлікт та його причину, на нашу думку, через те, що такі організації мають велику кількість учасників та вимушені приймати рішення з урахуванням усіх думок, що своєю чергою сповільнює процес та не дає можливості розробити об'єктивне розв'язання певних проблем. Водночас можуть бути педальовані проекти сильнішими учасниками організації, які містять в собі геополітичне підґрунтя. Тому надаємо перевагу створенням нових НУО, профіль яких буде націлений саме на цю проблематику, звісно за підкріпленням фінансування вищезгаданих організацій.

У ході дослідження було виявлено дефіцит профільних статей та напрацювань щодо теми менеджменту проектів для врегулювання саме

міжетнічних проектів. Загальні рекомендації щодо керування проектами такої специфіки недостатньо досліджені, що не дає можливості НУО та ГО на місцях експертно підходити до таких питань.

Дослідивши ситуацію з етнічною терпимістю в країнах ЄС, можемо сказати про достатньо ефективний підхід у цьому питанні. Існують дослідження та конференції щодо зниження етнічної, расової та інших форм дискримінації.

Виходячи з усього вищесказаного, можемо надати наступні рекомендації органам влади, щодо проведення ефективної етнічної політики на території України, які можна буде впроваджувати після перемоги у російсько-українській війні. Зокрема необхідно перейняти досвід західних партнерів у децентралізації влади та залучення меншин до регулювання, для початку на місцевому рівні, а згодом і на рівні держави. Також необхідна більша кооперація з благодійними фондами та НУО для провадження нових проектів пов'язаних з соціалізацією та інтеграцією етнічних меншин в українське суспільство, зокрема необхідні освітні проекти, створення більшої кількості робочих місць та надання можливості працювати офіційно представникам ромської національності, також необхідно більш чітко юридично закріпити статус таких осіб в країні. Також робота профільних організацій має бути не показовою, а дійсно дієвою. Робота у цьому напрямку виконується Державною службою з питань етнополітики та свободи совісті, відповідно до затвердженої стратегії до 2030 року; щодо ромів, доцільним буде скооперуватись також з Міністерством освіти та науки України для запровадження нових профільних напрямів в освітній компоненті, щодо питань толерантності та історії інших етносів, що проживають на території України. Також можемо зазначити про необхідність висвітлення діяльності деяких профільних організацій у цьому напрямі, зокрема поширення через мережу Інтернет та соціальні мережі.

Дії щодо децентралізації влади, освіта населення щодо цього питання, сприяння інтеграції етнічних меншин в українському суспільстві можуть у довгостроковій перспективі дати досить ефективні результати.

Зокрема для відслідковування настроїв та думки населення щодо певних меншин, необхідно ініціювати та впроваджувати соціологічні дослідження для моніторингу. Діяльність має бути не лише показовою та нормативно підкріпленою, але й має відображатись у настроях населення. Однак для більшої ефективності такого дослідження необхідно провести перепис населення, який востаннє проводився в 2001 році, тобто один раз за всі часи незалежності.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бамбула, В. (2002). *Циганська доля – що вітер в полі*.
- Беліков, О. (2008). ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТОСОВНО ЦИГАН УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.
- Всеукраїнський перепис населення 2001 | Державний комітет статистики України | Національний склад населення*. (2003). Всеукраїнський перепис населення 2001. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
- Документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України*. (б. д.). Архіви України. <https://old.archives.gov.ua/Sections/Zyzd-Rad/CDAVO/index.php?42>
- Ерман, Г. (2020, 11 липня). *25 років різанині у Сребрениці. історія, про яку не варто забувати Україні - BBC news Україна*. BBC News Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53367876>
- Смець, І., & Мигович, І. (2001). Вимираючий етнос. *Романі Яг*, (1).
- Івасенко, М. (1993). Цигани України. У пошуках кращої долі. Історичний нарис. *Відродження*, (12), 66–69.
- Ільницька, У. (2012). Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій. *Українська національна ідея: Реалії та перспективи розвитку*, (24), 84–91.
- Келар, С. (1977). Від витоків до сьогодення. *Сучасність*.
- Косово відтермінувало рішення про обов'язкову перереєстрацію номерів авто*. (2022, 29 жовтня). Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/29/7149634/>
- Котенко, Н. В., & Карпенко, С. Г. (2004). Неурядові організації: Поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку. *Вісник СумДУ*, (3), 71–81.

- Мамутов, А. М. (1964). *Злочини що містять пережитки патріархально-родового побуту* [Неопубл. автореф. дисертації кандидата юридичних наук].
- Мигович, І., & Макара, М. (2001). *Закарпатський соціум: етнологічний аспект*. Ужгород Патент.
- М. І. Пірен, Н. М. Фещенко, М. О. Шульга, А. М. Гірник, Ю. І. Ковалів. (2014). Конфлікт. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. (Ред.), *Енциклопедія Сучасної України* (Т. 14). Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Переглянуто 01.12.2022, <https://esu.com.ua/article-3235>
- Населення Німеччини: національний склад, мови, релігії*. (2013). Географія, географія України, країни світу. <http://www.geograf.com.ua/germany/565-germany-population-languages-religion>
- Нікіфоров, А. В. (1994). *Конфліктна особа і етнічні конфлікти*. Факт.
- Паніотто, В. (2019). *Прес-релізи та звіти - Міжетнічні упередження в Україні, вересень 2019* [Прес-реліз]. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=904&page=1>
- План роботи ЦК Нацмен при ВУЦИКУ серед нечисленних національностей в Україні на 1926 – 1927 рр.* (б. д.). Р 279 (Оп. 1. , Спр. 759. , Арк. 37), Держархів Донецької області, Донецьк, Україна.
- Посилення правових можливостей ромів задля сприяння інклюзії в місцеві громади і протидії дискримінації ромського населення.* (б. д.). https://www.irf.ua/contest/roma_inclusion_and_counter_discrimination/
- Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року, Указ Президента України № 201/2013 (2013) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#Text>

Рекомендація N R (2000) 4 Комітету міністрів Ради Європи "Про освіту дітей рома/циган у Європі". (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_727#Text

Рекомендація N R (2000) 4 Комітету міністрів Ради Європи "Про освіту дітей рома/циган у Європі", Рекомендації Ради Європи № R(2000)4 (2000).
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_727#Text

Роль міжнародних організацій у постконфліктному миробудівництві: Комунікативний вимір. (2020). Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікція. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» (2020). <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1001>

Слободан Мілошевич помер від інфаркту міокарду. (2006, 13 березня). Новини ООН. <https://news.un.org/ru/story/2006/03/1083881>

Смілтнекс, П. (б. д.). Поняття НУО у міжнародному праві, правовій теорії і законодавстві зарубіжних країн.

Солдатова, Г. І. (1995). *Психологія народів і мас.* Буква.

Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, Статут Організації Об'єднаних Націй (2005).
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

Стефанішина, О. (2022, 23 червня). *Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС.* Урядовий Портал. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>

Стратегічна роль комунікації в концепції перехідного правосуддя: Міжнародний досвід постконфліктних суспільств. (б. д.). Центр досліджень соціальних комунікацій.
http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id

[=5283:strategichna-rol-komunikatsiji-v-kontseptsiji-perekhidnogo-pravosuddya-mizhnarodnij-dosvid-postkonfliktnikh-suspilstv&catid=81&Itemid=415](#)

Суд визнав часткову провину Нідерландів у загибелі 350 боснійських мусульман під час геноциду в Сребрениці. (2019, 19 липня). [espresso.tv. https://espresso.tv/news/2019/07/19/sud_vyznav_chastkovu_provynu_niderlandiv_u_zagybeli_350_bosniyskykh_musulman_pid_chas_genocydu_v_srebrenyci](https://espresso.tv/news/2019/07/19/sud_vyznav_chastkovu_provynu_niderlandiv_u_zagybeli_350_bosniyskykh_musulman_pid_chas_genocydu_v_srebrenyci)

Токвіль, А. (1999). *Про демократію в Америці.*

"ФАКТИ", О. Г. (2000, 17 лютого). *Одинадцятирічна циганська дівчинка лиза потай купувала собі ляльок, але мати, виявивши їх, викидала і спалювала іграшки.* ФАКТИ - Останні новини України та світу онлайн - статті, коментарі та аналітика - «ФАКТИ». <https://fakty.ua/ru/109580-odinnadcatiletnyaya-cyganskaya-devochka-liza-vtajne-pokupala-sebe-kukol-no-mat-obnaruzhiv-ih-vybrasyvala-i-szhigala-igrushki>

Халієв, Р. А. (2013). Міжетнічні конфлікти та їх зв'язок зі станом оперативної обстановки. *Вчені записки Тавричного національного університету ім В.І. Вернадського*, 26(65), 300–310.

Цибульник, В. (2022, 9 листопада). *Євробляхи по-сербськи: Чи буде війна між Косово та Сербією?* Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly. <https://zn.ua/ukr/international/jevrobljakhi-po-serbski-chi-bude-vijna-mizh-kosovo-ta-serbijeju.html>

Швейцарія. (2013). Географія, географія України, країни світу. <http://www.geograf.com.ua/swiss-profile>

African-Led Peacebuilding Data Initiatives | Sustainable Peace in Africa | Carnegie Corporation of New York. (2018). Carnegie Corporation of New York. <https://www.carnegie.org/our-work/article/african-led-peacebuilding-data-initiatives/>

- African Peacebuilding Network*. (б. д.). Social Science Research Council (SSRC).
<https://www.ssrc.org/programs/african-peacebuilding-network/>
- Barsha, P. (1999). National conflict and multiple identities. *Research Center Democracy and Culture*, 65.
- Bogardus, E. S. (1926). *Emory S. bogardus: Social distance in the city*. Brock University – Welcome to Brock.
https://brocku.ca/MeadProject/Bogardus/Bogardus_1926.html
- Brown, M. 2001. The Causes of Internal Conflict: An Overview. In: Brown, M., Coté, Owen R., Lynn, J., Sean M. – Miller, S. (eds.): *Nationalism and Ethnic Conflict*. London: MIT Press, s. 5.
- Brussels agreement*. (б. д.). Влада Републике Србије.
<https://www.srbija.gov.rs/specijal/en/120394>
- Bryden, A., Donais, T., & Hänggi, H. (2005). Shaping a security governance agenda in post-conflict peacebuilding. *Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)*, (11), 36.
- Community-Building after the bosnian war - karuna center for peacebuilding*. (б. д.). Karuna Center for Peacebuilding - We Bridge Divides to Build Sustainable Peace.
<https://karunacenter.org/project/bosnia-project-diacom/>
- Community development project in srebrenica municipality (dispatch of expert) | bosnia and herzegovina | countries & regions | JICA*. (б. д.). JICA.
<https://www.jica.go.jp/bosnia/english/activities/activity02.html>
- De Vos. G. (1995). *Ethnic Pluralism: Conflict and Accommodation. The Role of Ethnicity in Social History*, in: Romanucci-Ross, L., De Vos, G.. *Ethnic Identity. Creation, Conflict, and accommodation*, (Third Edition), Walnut Creek, London, New Delhi, Altamira Press 15 – 47, p. 27.

Ethnic conflict - Dynamics of ethnic conflict. (2015, 24 вересня). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/ethnic-conflict/Dynamics-of-ethnic-conflict>

Ethnic conflict - Types of ethnic groups. (2015, 24 вересня). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/ethnic-conflict/Types-of-ethnic-groups>

Farag, A. (2021, 22 грудня). *1.4. aspects of project management.* Open Library Publishing Platform – Pressbooks for Ontario's Postsecondary Educators. <https://ecampusontario.pressbooks.pub/essentialsofprojectmanagement/chapter/1-4-aspects-of-project-management/>

Fid Backhouse and others. (2022, 24 травня). *Nigerian Civil War | Description & Facts.* Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Nigerian-civil-war>

Frimmel, R. (2017). Ethnic conflicts. У *Annual conference of the faculty of social sciences UCM trnava* (с. 203–206).

Henning, C. (1998). Systemic Conflict and Regional Monetary Integration: The Case of Europe. *International Organization*, 52(3), 537-573.

Heraclides, A. (1989). Conflict Resolution, Ethnonationalism and the Middle East Impasse. *Journal of Peace Research*, (Vol. 26), No. 2, p. 198 – 199.

History. (б. д.). jfcnaples.nato.int. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/history>

History.com Editors. (2009, 14 жовтня). *Rwandan Genocide.* HISTORY. <https://www.history.com/topics/africa/rwandan-genocide>

Home - accommodation of regional diversity in ukraine (ARDU). (б. д.). Accommodation of Regional Diversity in Ukraine (ARDU). <https://uni.oslomet.no/ardu/>

Home - seeds of peace. (б. д.). Seeds of Peace. <https://www.seedsofpeace.org/>

In search of peace on common ground (published 1999). (1999, 29 серпня). The New York Times. <https://www.nytimes.com/1999/08/29/nyregion/in-search-of-peace-on-common-ground.html>

Irobi, E. (2005, травень). *Ethnic Conflict Management in Africa: A Comparative Case Study of Nigeria and South Africa*. Beyond Intractability. <https://www.beyondintractability.org/casestudy/irobi-ethnic>

Keane, J. (2003). *Global civil society? (contemporary political theory)*. Cambridge University Press.

Khar, O. Y. (2019). The classification of international non-governmental organizations: Key functional features. *Scientific Journal "Regional Studies"*, 18, 94–99. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.18.15>

Macedonia | search for common ground. (б. д.). Search for Common Ground | Understanding Differences; Acting on Commonalities. <https://www.sfcg.org/macedonia/>

Martens, K. (2003). Examining the (non-) status of NGO sin international law. *Indiana Journal of Global Legal Studies.*, (10), 1–24.

Nansen dialogue network. (б. д.). Nansen Dialogue Network. <https://www.nansen-dialogue.net/>

Ogbonna, N. (2017). *Nigerian Civil War*. Independently Published.

Paul, J. (б. д.). NGOs and Global Policy-Making. <https://www.globalpolicy.org/empire/31611-ngos-and-global-policy-making.html>

Policies and reports. (б. д.). War Child. <https://www.warchild.org.uk/our-work/policies-and-reports>

Programs | mli. (б. д.). MLI. <https://www.marshall-legacy.org/mine-action-programs>

Project star - karuna center for peacebuilding. (б. д.). Karuna Center for Peacebuilding
- We Bridge Divides to Build Sustainable Peace.
<https://karunacenter.org/project/bosnia-project-star/>

Rimer, S. (1995, 3 вересня). *For 130 arab and israeli teen-agers, maine camp is where peace begins* (published 1995). The New York Times.
<https://www.nytimes.com/1995/09/03/us/for-130-arab-and-israeli-teen-agers-main-camp-is-where-peace-begins.html>

Roma equality, inclusion and participation in the EU. (2020). European Commission.
https://commission.europa.eu/content/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en

Rothchild, D. and Lake, D. (1998). *Containing Fear: The Management of Transnational Ethnic Conflict*. In: Rothchild, Donald S. – Lake, David A. (eds.): *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion, and Escalation*. Princeton: Princeton University Press, p. 205–211.

Salamon, L., & Anheir, H. (1996). *The international classification of nonprofit organizations: Icnpo-revision*. Baltimore: *The Johns Hopkins Institute for Policy Studies*.

Search european social survey. (2018). Digital Object Identifier System.
https://doi.org/10.21338/ESS7E02_2

Smith, A. D. (1987). *The ethnic origins of nations*. B. Blackwell.

Solomon, H., & Leith, R. (2001, 26 лютого). *On ethnicity and ethnic conflict management in nigeria – ACCORD*. ACCORD. <https://www.accord.org.za/ajcr-issues/on-ethnicity-and-ethnic-conflict-management-in-nigeria/>

Spicanova, L. (2011). *Comparative analysis of conflicts in Aceh and the East*. *Center for the Study of Democracy and Culture*, 221.

Uzuegbunam, A. O. (2013). Non-Governmental organizations (ngos), conflict and peace building in nigeria. *Open Journal of Philosophy*, 03(01), 207–212.
<https://doi.org/10.4236/ojpp.2013.31a034>

Yugoslavia / Non-Governmental Organization JEN. (б. д.). Jen. https://www.jen-npo.org/en/project/project_yugoslavia.php

Zakirov, Ì. (2019). Strategic communications in the modern world. *Naukovì pracì Nacìonal'noï bìblioteki Ukraïni ìmenì V Ì Vernads'kogo*, (52), 24–34.
<https://doi.org/10.15407/np.52.024>